

Verschijnt
tweemaandelijks

Augustus
1981

MASSA COMMUNICATIE

IX/4

1981

Inhoud, nr. 4, jaargang 9, 1981

Prof. dr. E. M. Rogers

Manipulation and mass communication: lessons from research on the diffusion of innovations (p. 148)

Dr. T. Varis

The flow studies - what now? (p. 158)

Prof. dr. Y. Lebrun

Woordverbod (p. 166)

Boekbesprekingen (p. 175)

MASSACOMMUNICATIE

wordt uitgegeven door de
STICHTING ONDERZOEK MASSACOMMUNICATIE (SOM)

---

onder redactie van:

prof. dr. E. de Bens, prof. dr. E. Diemer,
prof. dr. G. Fauconnier, drs. P.M. Hendriksen*,
prof. dr. H. van den Heuvel*, prof. dr. G. van Parys*,
drs. H. J. Smets, prof. dr. J. G. Stappers*,
drs. J. Wieten, drs. C. J. van Woerkum

* leden kernredactie

---

sekretariaat:

drs. A. D. Reijnders
postbus 258, 6500 AG Nijmegen, tel. 080-512372

---

administratie en druk:

Drukkerij-Uitgeverij H. Gianotten bv
Bredaseweg 61 5038 NA Tilburg, tel. 013-425050, giro 1085553
Opgave van nieuwe abonnementen en adreswijzigingen uitsluitend te richten
aan dit adres

---

abonnementen:

gewoon abonnement : f 55,—
buitenland : f 75,—
studentenabonnement : f 35,—
los nummer : f 11,50
dubbelnummer : f 23,—

---

advertenties:

prijzen: 1/1 pag.: f 300,—; 1/2 pag. f 165,—; drukspiegel 10³/4x18³/4 cm;
korting bij herhaalde plaatsing

EVERETT M. ROGERS

MANIPULATION AND MASS COMMUNICATION: LESSONS FROM RESEARCH ON THE DIFFUSION OF INNOVATIONS¹⁾

The purpose of this paper is to draw certain lessons about manipulation via mass communication. We draw these lessons mainly from the past 40 years of social science research on the diffusion of innovations.

Diffusion research today represents over 3,000 publications, a huge and tremendously varied body of research reports. No other topic in communication research, and probably no other issue in behavioral science, has received so much research attention over so many years, in so many nations. Diffusion research began in the U.S., and has continued to flourish there, as one type of activity of the empirical school of communication research.²⁾

—HISTORICAL BACKGROUND OF DIFFUSION RESEARCH—

Research on the diffusion of innovations dates back to the 1930's, but the real growth spurt of diffusion studies began in the 1950's and a continued expansion in the number of diffusion publications continues to the present.

A dominant intellectual paradigm (the so-called "classical diffusion model") ruled these studies, giving a consistent coherence to the field but also somewhat limiting the scope and method of inquiry (Rogers, 1962; Rogers with Shoemaker, 1971; Rogers, in press). To a certain extent, many diffusion studies looked a great deal alike.

The Popularity of Diffusion Research

"Innovation has emerged over the last decade as possibly the most fashionable of social science areas" (Downs and Mohr, 1976). A variety of behavioral science disciplines are involved in the study of innovation. "This popularity is not surprising. The investigations by innovation research of the salient behavior of individuals, organizations, and political parties can have significant social consequences. [These studies] imbue even the most obscure piece of research with generalizability that has become rare as social science becomes increasingly specialized" (Downs and Mohr, 1976).

What is the appeal of diffusion research to scholars and to sponsors of such research? Why is there so much diffusion literature being produced today?

1. The diffusion model is a conceptual paradigm with relevance for many disciplines. The multidisciplinary nature of diffusion research cuts across various scientific fields; a diffusion approach provides a common conceptual ground

bridging these divergent disciplines and methodologies. There are few disciplinary limits on who studies innovation. Most social scientists are interested in social change; diffusion research offers a handy avenue to such understandings (or so it means). Economists are centrally interested in growth; innovation is one means to get to it, and its patterns of diffusion may provide an important indicator of development. Organization scholars are concerned with processes and patterns of change in and between institutions, and in how their relation to structure is altered over time. Social psychologists try to understand the sources and causes of behavior change. The diffusion approach offers something of value to each of these disciplines.

2. The apparent pragmatic appeal of diffusion research is high. A diffusion approach seems to promise to provide solutions to individuals and/or organizations (a) which have invested in research on some topic and seek to get it utilized, and/or (b) desire to use the research results to solve a particular social problem. This promise has attracted many researchers even though its fulfillment has yet to be fully proven in the arena of practice.
3. The focus of diffusion research on tracing the speed of an innovation (through a system in time and/or in space) has the unique quality of giving "life" to a behavioral change process.
4. The diffusion paradigm allows scholars to repackage their empirical findings in the form of higher-level generalizations. Such an orderly procedure in the growth of the diffusion research field has allowed it to progress in the direction of a gradual accumulation of empirical evidence.
5. The methodology implied by the classical diffusion model is clearcut and relatively facile. The data are easy to gather; the methods of data-analysis are well laid out. As Rogers (1962) stated, diffusion scholars have often dug where the ground was softest; they focused especially, and almost predominantly, on characteristics related to innovativeness through cross-sectional analysis of survey data. Although the methodological straightforwardness of diffusion studies encouraged many such investigations to be conducted, it also may have restricted theoretic advance.

The "Classical Model" of Diffusion

Communication has in the past often been defined as the process by which an idea or innovation is transferred.³⁾ Thus, the purpose of communication is to bring about certain desired effects on the part of the receiver; alteration of the receiver's knowledge of some idea, a change in attitude toward the idea, or a change in his overt behavior. Thus, a concern with communication implies an interest in behavioral change, as the purpose of most human communication is change. Although communication and social change are not synonymous, communication is an important element throughout the social change process. Essentially, the concept of social change includes, in addition to the communication process, the societal and individual consequences that result from the adoption or rejection of an innovation.

Diffusion is a special type of communication. *Diffusion* is the process by which innovations spread to the members of a social system over time. Diffusion studies are concerned with messages that are new ideas, whereas communica-

tion studies encompass all types of messages. As the messages are new in the case of diffusion, a degree of risk and uncertainty for the receiver is present, leading to somewhat different behavior on his/her part in the case of innovations than if he/she were receiving messages about routine ideas.

The "classical model" of the diffusion of innovation has the following main elements: (1) the *innovation*, defined as an idea perceived as new by an individual, (2) which is *communicated* through certain *channels*, (3) *over time*, (4) among members of a *social system*.

Studies of the diffusion of innovations increased from about 100 publications in 1952 to over 3,000 in 1981. Of these 3,000 publications, about two-thirds are empirical research studies. The early 1960's mark the beginning of a sharp take-off in the number of diffusion studies in developing countries.

During a 20-year period, the number of empirical diffusion researches conducted in developing nations increased from 54 in 1960 to over 1,000 in 1981. The diffusion of innovations model has had a very influential role in development activities in developing countries. The sharp growth of diffusion studies in developing countries after 1960 was due to the fact that technology was assumed to be at the heart of development, and innovativeness was thought to be one of the best single indicators of the multi-faceted dimension called modernization. So micro-level investigations of the diffusion of technological innovations (e.g., in agriculture, health, family planning, etc.) among villagers were of direct relevance to development planners and other government officials in developing countries.

– DIFFUSION AND LINEAR MODELS OF COMMUNICATION –

An assumption underlying research on the diffusion of innovations is that the innovation is a special kind of message being diffused from an expert source to a less-expert receiver. Thus a linear model of communication was implied.

Communication as it is conceived by most scholars and practitioners was greatly influenced by the models proposed in the late 1940's by Harold Lasswell, and by Claude E. Shannon and Warren Weaver. Lasswell's basic model consisted of "Who says what, in what *channel*, to whom, and with what effect?" The addition of the channel as a specific element was a response to the growth in new communication media, such as print, the telegraph, and radio. The inclusion of effects initiated the new field of communication research on human behavioral change.

The academic field of communication "took off" when Shannon and Weaver (1949) set forth their model in *The Mathematical Theory of Communication*. They defined communication as "all the procedures by which one mind may affect another," but the model itself was designed for purposes of electronic engineering. ⁴⁾ It is essentially a linear, left-to-right, one-way model of communication. It led to technical improvements in message transmission, and it served to bring together scholars from several disciplines to the scientific study of communication. The effort which it stimulated to create a unified model of human communication failed because the theory did not consider the semantic or the pragmatic levels of communication. ⁵⁾

Electronic communication usually is linear. But when the Shannon/Weaver model was followed by human communication researchers, they did not pay enough attention to feedback and noise as components in the communication process. Further, they tended to underestimate the subjectivity of communication, that a message usually means something quite different to a receiver than it did to the source.

Shannon and Weaver's most important contribution was their concept of information, which provided a central focus to the new field of communication research. It became the main conceptual variable around which the new intellectual approach began to grow.

The linear communication models of the 1950's and 1960's (like the S-M-C-R model of Berlo [1960], one of the most widely-known) were useful for purposes of designing laboratory experiments which assumed one-way causality of the components on communication effects, and for the study of propaganda and persuasion, especially as transmitted by the mass media. These models described a simple communication *act*, but not the *process* of communication.

Although Berlo's (1960) model of communication is essentially a linear model (source, message, channel, receiver), he warned that "It is dangerous to assume that one [of these elements] comes first, one last, or that they are independent of each other. This denies the concept of process, and communication is a process." Berlo (1960, p. 106) stated: "The behaviors of the source do not occur independently of the behaviors of the receiver or vice versa. *In any communication situation, the source and the receiver are interdependent*" (emphasis of the original author).

Most communication research has been conducted in light of these linear models. The usual approach has been to gather data from a sample of receivers about the effects of communication on their knowledge, attitudes, or overt behavior. Source variables, message variables, channel variables, and/or receiver variables are manipulated by the researchers as independent variables, in order to relate them to the dependent variables of communication effects.

Usually the individual receiver is a unit of analysis, as well as the unit of response. The linear communication models of the 1950's and 1960's were useful for designing experiments which assumed one-way causality of one or more of the components of the model on communication effects. Such an assumption may have been justified in the study of propaganda and persuasion, especially as such messages were transmitted by the mass media. But many important aspects of human communication do not fit linear models, and tend to be ignored by communication research based on linear models.

The general picture that emerges from communication research is that the mass media have relatively modest direct effects except in the case of certain audiences, certain effects, etc. One example of an audience where mass media effects are frequently reported is television effects (such as from violent program content and/or advertising of toys, sweet drinks/candies, and "junk food") on young children. Presumably this special television audience in the U.S. has not yet learned that certain advertising claims are exaggerated. In very recent years, U.S. communication scholars have investigated the effects of televised advertising on children, and have also evaluated the effects of special messages (like

the "Six Billion Dollar Sell", a short film distributed by the *Consumers' Union*) intended to alert children to the exaggerated claims of certain advertisements.

—CRITICISM OF THE LINEAR MODELS—

Writing 17 years after his original statement of the S-M-C-R model, Berlo (1977, p. 12) accepted the criticism of his linear S-M-C-R model that our view of research as focusing on communication effects and our view of communication as a process have been contradictory. Berlo (1970, p. 12) still claimed that linear models of "do-it-to-others" processes like persuasion are appropriate for much of human communication, although not for some of the most important communication: "I did not recognize that the assumptions underlying linear causal determinism may account for the major proportion of communication events, but not account for the portion that makes a significant difference in our lives." Berlo concluded that our interests in communication are changing, mainly from directional persuasion where linear models may have been more satisfactory, to "communication-as-exchange."

The limitations of linear models became apparent in their application to the study of mass communication and to the diffusion of innovations. But the simple, linear model was appended, rather than replaced. The two-step flow hypothesis was proposed to explain why the mass media did not achieve their expected effects in political behavior, which soon gave way to the idea of multi-step flows.

The main problem with the linear models of communication stemmed from their basic metatheoretical or epistemological assumptions about the nature of information, how it is transmitted, and what we do with it. In our daily experience there is a tendency to treat information as if it could be carried from a source to a receiver like "a bucket carries water," like a dumptruck carrying sand across a city, like a hypodermic needle injection a vaccine, or like a "bullet" short at a target. All of these analogies were created to criticize the treatment of information as if it were entirely a physical entity which could be moved around like other material objects. There *is* a physical aspect to information and so this assumption "works" in many situations. But this supposition about the nature of information is in part responsible for another theoretic error: That the individual mind is an isolated entity, separate from the body, separate from other minds, and separate from the environment in which it exists (Bateson, 1972). The context of human communication was thus ignored.

These assumptions, (1) that information is only a physical substance and (2) that individual minds are separate, led to seven biases that we identify in past communication theory and research (Rogers and Kincaid, 1981).

1. A view of communication as a linear, one-way act (usually vertical), rather than a cyclical, two-way process over time.
2. A source bias based on dependency, rather than focusing on the relationship of those who communicate and their fundamental interdependency.
3. A tendency to focus on the objects of communication as objects, at the expense of the context in which they exist.
4. A tendency to focus on the messages per se at the expense of silence, and

the punctuation and timing of messages.

5. A tendency to consider the primary function of communication to be persuasion, rather than mutual understanding, consensus, and collective action.
6. A tendency to concentrate on the psychological effects of communication on separate individuals, rather than on the social effects and the relationships among individuals within networks.
7. A belief in one-way mechanistic causation, rather than mutual causation which characterized human information systems that are fundamentally cybernetic.

These seven biases are interrelated and cumulative. Each tends to support the others and create a rather coherent image of communication behavior in spite of the limitations and problems that this image produces. When communication is perceived as one-way and vertical, and when one takes the point of view of sources as subjects who use communication to produce a change in receivers as objects, biases toward psychological effects and mechanistic causation are created.

—A CONVERGENCE MODEL OF COMMUNICATION—

Communication should be defined as a process in which the participants create and share information with one another in order to reach a mutual understanding. A model of communication which only suggests the analysis of one participant's understanding of a message is incomplete. Communication is always a joint occurrence, a mutual process of information-sharing between two or more persons. *Communication networks* consist of interconnected individuals who are linked by patterned flows of information. Such information sharing over time leads the individuals to converge or diverge from each other in their mutual understanding of reality. By "reality" we do not mean physical reality itself, to which individuals have no direct access, but rather information about physical reality. An individual's interaction with his environment is mediated by information, much of which refers not to physical reality but to other sets of information. An adequate, mutual understanding and agreement about symbolic information which is created and shared is a prerequisite for any other social and collective activity.

Although mutual understanding is the purpose or primary function of communication, it is never reached in any absolute sense due to the inherent uncertainty of information. Several cycles of information sharing about a topic may increase mutual understanding, but not complete it. Fortunately, for most purposes, perfect mutual understanding is not required. Generally, communication ceases when a sufficient level of mutual understanding has been reached for the task at hand. The amount of mutual understanding that results could be depicted as a set of two or more overlapping circles which represent each participant's estimate of the other's meaning that overlaps with the other's actual meaning. The convergence of each participant's understanding is never complete, never perfect. The codes and concepts that one has available for understanding are learned through experience. Therefore, the conceptual systems that participants use for understanding can only approximate one another within some

limits of error or uncertainty.

Convergence is always *between* two or more persons. The model compels us to study relationships, differences, similarities, and changes in these relationships over time. The minimal unit of analysis is the dyad, dyads linked in some manner through the exchange of information. From dyads, the researcher can extend his analysis outward to the participant's personal networks and to cliques and to large, intact networks.

How does communication lead to the formation of cliques? How does communication contribute to the formation of divergent factions within a network? What types of communication (and other events) are capable of reversing a trend towards divergence, or vice versa? These questions are generated at the interface between the convergence model of communication and the network approach to communication research.

—IMPLICATIONS OF THE CONVERGENCE MODEL FOR COMMUNICATION RESEARCH—

The convergence model represents human communication as a dynamic, cyclical process over time, characterized by (1) mutual causation rather than one-way mechanistic causation, and (2) emphasizing the interdependent relationship of the participants, rather than a bias towards either the "source" or the "receiver" of "messages." Mutual understanding and mutual agreement are the primary goals of the communication process. They are the points towards which the participants either converge or diverge over time. The immediate purpose for which information is shared by individuals is to reach mutual understanding, a prerequisite for the successful achievement of other human purposes.

The convergence model of communication leads to a relational perspective of human communication because of the shift to *information* as opposed to *messages* as the content that is created and shared by participants. *Information* is defined as a difference in matter-energy which affects uncertainty in a situation where a choice exists among a set of alternatives. Information is about objects and events in the environment and about relationships in the environment, interpreted through the application of available codes and concepts. Once the interpretation and understanding of information is raised to the level of shared interpretations and mutual understanding, what was considered as individual information-processing becomes human communication among two or more persons who hold the common purposes (if only for a brief moment) of understanding one another. The participants may converge or diverge, that is, reach a mutual understanding or a misunderstanding.

Toward Relationships as Units of Analysis

One of the most basic questions for communication theory and research is whether to study the information-exchange *relationship* between two or more persons as the unit of analysis, or to study the participants as *individuals*.

The S-M-C-R model of communication, for example, explicitly separated the source and the receiver. It treated messages as objects (as opposed to information) which one individual sends to the other. Research based on this linear

model broke up the communication process into a set of isolated variables, each associated with one of the four component elements (S, M, C and R) in the model (plus feedback). The model proved useful for designing and organizing experiments on the individual effects of messages on receivers. Such components research exemplifies the atomistic/mechanistic approach of physical science, which was borrowed too directly by communication scholars.

In comparison to the focus of past communication research on a components approach to communication effects on individuals as the units of analysis, we advocate a different approach. The convergence model of communication calls for a different kind of communication research than did the linear models of the past. First, the unit of analysis is usually the information-exchange relationship between two individuals, or some aggregation of this dyadic link to the level of the personal communication network, the clique, or to the network. For instance, the data-set that we utilize throughout our future chapters to illustrate communication network analysis, consists of 21,072 informationexchange links among 1,003 women living in 24 Korean villages. Our unit of analysis is these 21,072 links in certain analyses; elsewhere it consists of the hundred or so cliques composed of these 21,072 links, or else the 24 systems. Rarely do we utilize the 1,003 respondents as units of analysis, and even then we use network variables to explain their behavior. The individuals provided the data, so they are the units of response. But the typical respondent reported about 21 communication links with her fellow villagers. These 21,072 links are our basic unit of analysis. Links, not individuals, are the fundamental unit in any type of research based on the convergence model of communication.

Network data have an unusual quality. The basic data, of course, are a type of information about individual respondents: the other individuals in their system with whom they communicate. The solution to any network analysis problem requires that we discover certain properties of the communication structure of the system, composed of the aggregate of the individual respondents.

The basic difference in the unit of analysis is the point of departure between communication research based on linear models and that based on a convergence model.

Implications for Diffusion Research

The shift from linear to convergence models of communication implies that diffusion research should concentrate on the interpersonal communication networks through which a new idea flows, rather than concentrating on the individual characteristics associated with innovativeness.

Further, and more generally, diffusion scholars should consider reconceptualizing their model of diffusion to one that is more decentralized. The contrasting characteristics of centralized versus decentralized models of diffusion are described in Table 1.

I intend to devote my future research efforts to synthesizing a model of decentralized diffusion out of various decentralized diffusion systems that I have identified.

Table 1. Characteristics of centralized and decentralized diffusion systems.

Centralized Diffusion Systems	Decentralized Diffusion Systems
1. Overall control of decisions by national government administrators and technical subjectmatter experts.	1. Wide sharing of power and control among the members of the diffusion system; client control by local community officials/leaders.
2. Top-down diffusion from expert to local users of innovations.	2. Peer diffusion of innovations through horizontal networks.
3. Innovations come from formal R&D conducted by technical experts.	3. Innovations come from local experimentation by non-experts, who often are users.
4. Decisions about which innovations should be diffused are made by top administrators and technical subject-matter experts.	4. Local units decide which innovations should diffuse on the basis of their informal evaluations of the innovations.
5. An innovation-centered approach; technology-push, emphasizing needs created by the availability of the innovation.	5. A problem-centered approach; technology-pull, created by locally-perceived needs and problems.
6. A low degree of local adaptation and re-invention of the innovations as they diffuse among adopters.	6. A high degree of local adaptation and re-invention of the innovations as they diffuse among adopters.

NOTES:

1. Janet M. Peck Professor of International Communication, Stanford University.
2. Elsewhere (Rogers, 1981), I have described this empirical school as characterized by quantitative empiricism, functionalism, and positivism. It contrasts with the critical school of communication research, characterized by a more philosophical emphasis, a focus on the broader social structural context of communication, Marxist origins (although many critical scholars are not critical of Marxism), and a central concern with who controls a communication system.
3. This definition implies essentially a linear model of one-way communication acts, as compared to a convergence model of the communication process through which information is shared between two or more individuals as they move toward greater convergence or divergence in their view of some event (Rogers and Kincaid, 1981).
4. Looking backward to 1948-49 from the advantageous viewpoint of today, one wonders why the Shannon and Weaver (1949) book had such a much greater impact on the scientific study of human communication than did Norbert Weiner's (1948) *Cybernetics*, a book which appeared at about the same time. Evidently a linear model of communication better fit the needs of the then-emerging field of communication than did a cybernetic model. Professor Wilbur Schramm was especially influential in the 1950's in facilitating use of linear models, and later led the move to relational models in the 1970's.
5. Although Shannon and Weaver (1949) did discuss the semantic problem of "the interpretation of meaning by the receiver, as compared with the intended meaning of the sender."

References cited

- Gregory Bateson (1972), *Steps to an Ecology of the Mind*, New York, Ballantine.
- David K. Berlo (1960), *The Process of Communication*, New York, Holt, Rinehard and Winston.
- David K. Berlo (1977), "Communication as Process: Review and Commentary," in Brent R. Ruben (ed.), *Communication Yearbook 1*, New Brunswick, New Jersey, Transaction.
- George W. Downs, Jr. and Lawrence B. Mohr (1976), "Conceptual Issues in the Study of Innovation," *Administrative Science Quarterly*, 21:700-714.
- Everett M. Rogers (1962), *Diffusion of Innovations*, New York, Free Press.
- Everett M. Rogers with F. Floyd Shoemaker (1971), *Communication of Innovations: A Cross-Cultural Approach*, New York, Free Press.
- Everett M. Rogers (1981). "The Empirical and the Critical Schools of Communication Research," in Michael Burgoon (ed.), *Communication Yearbook 5*, New Brunswick, New Jersey, Transaction.
- Everett M. Rogers and D. Lawrence Kincaid (1981), *Communication Networks: A New Paradigm for Research*, New York, Free Press.
- Everett M. Rogers (in press), *Diffusion of Innovations*, New York, Free Press.
- Claude E. Shannon and Warren Weaver (1949), *The Mathematical Theory of Communication*, Urbana, University of Illinois Press.
- Norbert Weiner (1948), *Cybernetics*, New York, MIT Press and Wiley.

THE FLOW STUDIES - WHAT NOW?

One of the fundamental questions to be asked in the analysis of the international flow of information is: what are the effects of the scientific-technological revolution to the formation of public awareness in the world?

It seems obvious that the increasing intensity and quality of foreign correspondence and coverage of international affairs have, among other things, lead to the situation where international information and the mass media have become a component of international politics. Instead of merely reporting public events and commenting on them, the media are among the forces shaping them, accelerating or retarding different socio-economic processes and creating a political climate. They are also central in the threat-perception.

When studying the mass media in the periods of international tension Tomasz Goban-Klas points out the mass media adopt certain ideological assumptions in presenting international issues. Of the Western media he quotes well-known studies from the past. Already in 1920 W. Lippmann and Ch. Metz concluded in their analysis of the news coverage of the Russian revolution that "the news were always distorted and to this point that at the time of great crisis very many people were not supplied with minimum information on an extremely important event." In 1947 M. Kriesberg pointed out in *Public Opinion Quarterly* that news of the Soviet Union "were determined not by the journalistic criteria of objectivity but by the current state of American-Soviet relations."

Other examples on the media coverage of major social revolutions based on serious social scientific research could be quoted from the case of Cuba or Iran. The Iranian case is most illustrative; during the Shah period this leader was presented as modernizer and progressive politician and his opponents as Islamic militants or criminals.

The *Columbia Journalism Review* states that

"By and large the American news media routinely have characterized the Iranian conflict as the work of turbaned religious zealots in league with opportunistic Marxists rather than - as they might have - the reaction of people outraged by a repressive regime. By doing so the press has helped to misinform American public opinion and narrowed the range of debate on this bellwether foreign policy crisis." (Jan.-Febr. 1979)

In fact, the Iranian revolution has revealed many new dimensions in the relationship of mass media and public diplomacy. It is probably true that the major Western media approached the crisis from their own ideological viewpoint. Thus, for example, such details as the attempt of the mediator of the Pope in the hostage-crisis was given much publicity but not the answer of Ajatolla Khomeini to this representative of the great Christian leader which was rather informative. It has been a situation where the powerless of the world wanted to speak to the

powerful through the world media with certain success. This communication strategy is not new in the history of modern mass media as pointed out by Alex P. Schmid and Janny de Graaf in their study "Insurgent Terrorism and the Western News Media" in the Dutch State University of Leiden (1980).

Some representatives of the powerful media centers of the world have reacted to the new trends in world news coverage. Because of the new technology, notably portable videocameras and satellite stations, there is almost instantaneous and sometimes live coverage of such processes as the Iranian revolution, the Nicaraguan or Salvadorian civil war, etc. But this progress in the coverage has been accompanied by certain other changes which indicate anxiety in the Western media establishment. Michael Mossettig and Henry Griggs wrote in *Foreign Policy* (No 38/Spring 1980):

"However, the technology that made this kind of coverage possible has been accompanied by a growing sophistication on the part of governments, especially those in the Third World, and of revolutionary groups . . ."

The authors continue that a former under secretary of state, George Ball, has bluntly asserted that "the greatest communications network in the world has been at the service of the government of Iran." What concerned him as well as the broadcast profession was that the instantaneous communication was one-way . . . "The Iranians talked to the American government and public via the three privately owned U.S. networks but they did not make their state-owned television system available for Americans to talk to Iranians."

A veteran U.S. broadcast correspondent says that "correspondents of his generation were expected to live in a country and know its language, culture, and history. Now, he says, a group of mobile correspondents without that background is covering stories of increasing complexity. They are dealing with countries and people who know how to use the American media." What the authors conclude is that "*we are becoming more vulnerable as they are becoming more skilled.*"

Is this really the case in the global flow of information and what do we really know on the basis of past communication research in the flow of news and other mass media?

It seems that we have at least two types of studies. One group is composed of empirical surveys and analyses of the actual state of information and mass media flows and the other of more ambitious attempts to understand or interpret the nature of international communication. Unfortunately the conclusions are often on a level of sophisticated journalism rather than solid social scientific thinking and the policy recommendations reduced to such thing only as a quantitative increase of the flow or improvement of the technical facilities of the communications media as if the core of the problem would be socio-technical only.

I did my main work on the international flow of television programmes and news some ten years ago and some more studies on the European television news exchanges a few years later. At this time we could in an empirical way demonstrate the real nature of the world information system and the one-way flow. It

was a time when there were growing needs to get a two-way flow or at least a balanced flow between and within nations. There was also a period of improving international relations in general and a prospect of detente at least between the Western and Eastern countries with a major consequence in the European level also in the field of journalism and information exchanges.

The theoretical frame of these studies was not well developed and was practically non-existing in the reports. This made it easy to use the findings in different countries with different ideologies. However, it would be wrong to say that there were no theoretical assumptions at least implicit in those studies.

Although many of my own findings were presented in form of a state-centric approach (such as imports and exports of programmes in given countries), the real school of thought behind the exercise was rather one of a global stratification approach. The data gathering was planned and carried out in order to find the concrete forms of international relations in the field of information as seen in the light of imperialism theory, dominance theory or world system approach. It was known that the international system was characterized by certain dependencies, inequalities or even penetration and there was notable interest to get an idea on how these relationships are formed in the field of communication and information. In addition to this, the efforts to create new forms for exchange between East and West as well as in the new international order gave impetus for critical and quantitative surveys.

The main findings of my 1973 study can be summarized as follows. There are two indisputable trends to be discovered in the international flow: (1) a one-way traffic from the big exporting countries to the rest of the world, and (2) dominance of entertainment material in the flow. These aspects together represent what might be called a tendency towards concentration. The same tendency is clearly noticeable in the importation and exchange of newsfilm: the distribution of TV news materials is concentrated in three world-wide agencies: the British *Visnews*, the half British and half U.S. *UPI-TN* and the U.S. *C.B.S.-Newsfilm*.

In the East-West flow it could roughly be estimated that of the approximately 3000 hours of programmes flowing from the Western countries to East Europe roughly one third is composed of sports, 10-20 per cent of news, current affairs and documentaries, and the rest - approximately a half - consists of films and entertainment. Similarly, the reverse flow of approximately 1000 hours flowing from Eastern Europe to Western countries can be estimated to include almost two thirds of sports, some 10 percent of news, and the other quarter mainly feature films and series. (*Television traffic-a one-way street?* Unesco 1974).

In another study of television news exchanges in Europe I found out in 1976 that the news-film flow very much follows the common trade in the flow of television programme material as a whole. Although satellite communication creates technical possibilities for the two-way flow of information, the experience so far proves that there is only a one-way flow: from Northern America and Europe to the developing countries and even to the socialist countries. I myself concluded at the time that "there can hardly be expected any essential changes in the imbalanced flow of news-film between East and West because of the various kinds of news criteria". The exchange can, I thought, in the existing international

climate of the time be increased in various special theme groups. (*Television news in Europe*, University of Tampere 1976).

When drawing together the research findings of the 1970's the British journal *Communication Research Trends* concluded in 1980 (No 2/1980) that in the nineteenth century the line of international communication tended to follow the paths of the North-Atlantic empires. After World War II national liberation movements in Africa, Asia, and now in Latin America, have changed the political organization of the world. Yet the old structure of economic and information dependency persists. The new nations, says the journal, rightly contend that they will not achieve real independence until they build a new pattern of equitable and horizontal communication themselves.

It was further concluded that the past research was mainly analysing the structure and functioning of the "old order" as contrasted to the demands of "a new international information and communication order." Priorities for research were analysis of the economic and political processes by which dependency in communication institutions is maintained, study of how national liberation movements generate more independent communication policies and indigenous cultural expression, and study of trends toward more horizontal and cooperative communication between developing countries.

The studies of the information flow aroused much attention including my own studies. It is therefore a little surprising how little other efforts were made in this direction. Some attempts to elaborate or redefine the problem as analysed in my own flow studies were made. The most serious quantitative analysis is the one by the *International Institute of Communications* on TV flows. Any serious researcher will soon find the difficulties of compiling any representative data on these issues from different social systems and countries.

In any case, this problem still seems to trouble some leading figures in the field of communication research. In the last Congress of the *International Association for Mass Communication Research* in Caracas, Venezuela in 1980, one topic for debate was the new structure of international communication. In this congress Ithiel de Sola Pool from the *Massachusetts Institute of Technology*, U.S.A., assessed the role of research in structuring the international communication. He found several interesting aspects to be explored including the historical perspective which was lacking in my own studies. He wrote (1980):

"The existing studies of imbalanced flows have barely touched on these questions (historical perspective, time series, etc. T.V.), for they have been essentially ahistorical. An example would be the Tapio Varis study of TV program imports. Its deficiencies were justified because that study done in 1973 was the first study of the subject. It was hard enough at that time to get any data, much less a time series. What is remarkable, however, is that it is only now a decade later that the crucial questions are being explored. Peter Gould and the *International Institute of Communications* are trying to put together a world atlas of TV flows. If they succeed it will be possible to assess the significance of Varis findings. Many countries at that time had

very rudimentary TV systems. They had limited studios, no backlog of programs in cans to replays, few trained personnel. Naturally they turned to where they could acquire programming most cheaply. What did they do? Did it create a reinforced pattern of dependency or did it allow them to build up a TV system which later on came to have the experience it needed for more independence? I have a guess. Others here may guess differently. The important point is that good research trying to answer such questions in a historical way does not exist . . ."

This rather long quotation is an example of the type of recognition but also criticism of the flow studies. Implicit in the criticism is an attempt to minimize or turn around the main findings of the flow studies. Legitimate criticism, however, focuses on the lack of historical analysis of the problem. But one could equally well point out other weaknesses of the flow studies. This is well summarized in the same world congress by Cees J. Hamelink (1980):

"No pertinent theoretical framework for the study of international communication has yet been developed and as a result there is continuing dependence on: mass media theories (usually fragmentary, and based on obsolete psychological and sociological notions), political science theories on international relations (usually inadequate descriptions of status quo situations), imperialism/dependency theories (usually too narrowly confined to transfer mechanisms)."

I can fully agree with this analysis by Hamelink.

But what is the research policy answer by de Sola Pool and his approach to the flow studies? He points out that recently there was a meeting in Cairo on Third World News Media. For that meeting, content analyses were commissioned in various parts of the world as to the distribution of news coverage. De Sola Pool writes that "the results did not support the notion that the whole world is reading about the West, rather than about the news that affects them." He refers to some studies which show that prime interest in the media is in domestic news, followed by third world and first world news:

This sort of quantitative figures in no way changes the basic claims of the flow studies. In fact they do not even essentially complement them because in addition to the rough quantitative figures of the flow studies we need *qualitative* dimensions and criteria.

We know that the standards of our news media in choosing their items are such as dramatism, spectacularity, actuality, unusualness, stereotypes, comprehensibility, etc. By these standards the news becomes attractive but not necessary a true image of the real world.

When summarizing the evidence of content analysis in international information flows Denis McQuail (1981) finds out that "everywhere the media remain national in their organisation and reach" and that "studies of content clearly confirm the existence of a structure of national media systems, in which some, through

their cultural, political or economic dominance, have become the main providers of the flow of media products, messages and images." He also points out how even the information-rich societies maintain relative poverty in the world view of their media and how the research evidence tends to yield a somewhat pessimistic view of the achievement of mass communication in "moderating divisions, discontinuities and ignorance." McQuail concludes: "In this light, it may not seem so surprising that, at the level of national and international policy making, there is more talk of restriction than of further liberalisation."

It seems to me that there were no satisfactory attempts in the 1970's by communication scholars to give adequate *theoretical understanding* of the issues. I find the work of Karl W. Deutsch most interesting and relevant in this context. His view that "the more effective a communication system gets, the more sharply separate does it become from all those groups of languages which it cannot incorporate" is central in challenging the beliefs of the integrative role of world communications. The national communication system may result in an autonomy which is comfortable and reassuring but also blocks information from the outside environment upon which a social system's adaptive capacity and ultimate survival depend.

This view may assist in interpreting the McQuail conclusions above.

Konrad M. Kressley used the data of my own flow studies to test the Deutsch's hypothesis that the relative growth of communications within nations tends to be associated with decreasing international exchanges (*The Journal of Politics*, No 2, 1977).

He had a certain time dimension in his approach while it was hypothesized that as broadcasting systems enhance their capacity for domestic production, there will be a corresponding decline in the use of foreign video materials, i.e. communications closure. Kressley concluded that "the Eurovision experience proves that while the sheer volume of international broadcasting has grown, it is shrinking in comparison to locally produced program materials. This supports Deutsch's contention that the dominant forces in today's nation states continue to predispose societal closure despite availability of integrative technology."

In this light, the findings of the research on "News from the Third World" by the *Peace Research Centre* at the University of Nijmegen (1979) of the reception of *IPS* material in the Netherlands may not be so surprising as it may seem in the first reaction. The difficulties of an alternative Third World news agency in entering a Western media market were summarized in four problem areas: the criterium of objectivity, the problem of mentioning the source, aspects of content and theme, and so called professional problems.

The interesting thing in resisting the publicity of *IPS* news in the Dutch news agency was that it was claimed that the Dutch public is interested only in such information that is already connected with the existing Western interests like economic cooperation, energy, traditional communities, and women's problems. The authors of the study conclude that "in fact they only ask for more of the same kind of information."

Consequently, the scant research work with some time dimension and theoretical ambitions do not seem to lead to a conclusion that the technological progress would increase openness and alternative information or inter-cultural communication.

Although there is no real communication research basis for the new orientation of our thinking, there still are certain other authoritative documents dealing with communications. The view of world communications was still rather idealistic in the Hutchins Commission (1946) when communication was seen to link "all the habitable parts of the globe with abundant, cheap, significant, true information about the world from day to day, so that all men increasingly may have the opportunity to learn, know, and understand each other." But this view contained some important elements which were even more stressed elsewhere in the report: "The surest antidote for ignorance and deceit is the widest possible exchange of objectively realistic information - true information, not merely more information . . ."

This view openly challenges the popular political demands for increasing the flow of "all kinds of information" and for a mere quantitative increase without any qualitative aspect of the content. Some groups claim that an unhindered free flow of all kinds of information would be a guarantee for peace and human rights. Llewellyn White and Robert Leigh already openly questioned this philosophy in the work of the Hutchins commission. They point out that "there is evidence that a mere quantitative increase in the flow of words and images across national borders may replace ignorance with prejudice and distortion rather than with understanding."

We can, of course, also question the assumptions of White and Leigh in their work. In that case, however, we should question many other things too, including the philosophy of UNESCO in its very Constitution. The first article of the constitution demonstrates that the object of UNESCO is to contribute to the preservation of peace and security by promoting cooperation between nations by the help of education, science, culture and communication. Furthermore, under the Constitution the Member States of UNESCO

"Believing in full and equal opportunities for education for all, in the unrestricted pursuit of objective truth, and in the free exchange of ideas and knowledge, are agreed and determined to develop and to increase the means of communication between their peoples and to employ these means for the purpose of mutual understanding and a truer and more perfect knowledge of each other's lives." (sixth preambular paragraph)

What is obvious is that one cannot conclude from this Constitutional task a demand of an unhindered free flow of information only but of such free exchange and flow of ideas and knowledge which includes the employment of the mass media for the purpose of understanding and a *truer and more perfect* knowledge. This is clearly a demand on the contents of the flow. In fact the same philosophy has been repeated in the much debated Conference on Security and Co-operation in Europe when the Helsinki Final Act speaks of "the need for an

ever wider knowledge and understanding of the various aspects of life in other participating States" (Preambular to the Section dealing with information).

There is a clear momentum for communication scholars to extend the flow studies into an analysis of how such crucial problems of mankind as disarmament, development and human rights are presented in the national media and the news flow. If it is true that the effective system of national mass media rather blocks global information than opens it we need more analyses on how in this situation such vital problems as disarmament, arms race and security are presented in the national mass media systems and international flow in order to contribute to the solutions of these problems.

WOORDVERBOD

Diachronische taalkundigen schrijven een aantal lexikale veranderingen aan het taboe toe: sommige woorden, omdat ze heilige of gevaarlijke wezens of dingen aanduidden, werden verboden. In zijn boek *Le langage* (1921) wijst Vendryes erop dat, om de rechterkant aan te duiden, de meeste indo-europese talen woorden gebruiken, die allemaal tot éénzelfde wortel terug te brengen zijn; voor de linkerkant zijn er daarentegen zeer verschillende woorden, die historisch niet met elkaar verwant zijn. Dit ligt daaraan, legt Vandryes uit, dat de linkerzijde veelal als onheilspellend aangezien werd en bijgevolg niet rechtstreeks mocht worden vernoemd: het eigenlijke woord voor 'links' werd uit de taal verbannen. Het lexikaal taboe is een zeer verspreid verschijnsel, dat in veel talen terug te vinden is, niet enkel in de oudheid maar ook in de moderne tijden. Ook de twintigste eeuw biedt voorbeelden van woordverbod.

—OBSCENE WOORDEN—

In oktober 1960 werd de Britse uitgeverij *Penguin Books Ltd* in Londen gerechtelijk vervolgd, omdat ze 200.000 exemplaren van de volledige, ongekuiste versie van *Lady Chatterley's Lover*, de beruchte roman van D.H. Lawrence, gedrukt had en in de handel wilde brengen. Het voornaamste bezwaar van het openbaar ministerie gold het aantal *four-letter words* die de nietgezuiverde tekst bevatte. *Four-letter words*, ook *quadriliterals* of *Anglo-Saxon words* genoemd, zijn schuttingwoorden, als *fuck* (en zijn afleiding *fuckings*), *cunt*, *balls*, *shit*, *arse*, *cock*, *piss* en *fat*. Vooral *fuck* (*to fuck* betekent "naaien, neuken", maar wordt dikwijls als vloekwoord gebruikt) en *cunt* (= kont) werden als aanstotelijk beschouwd. Ze mochten bijgevolg niet voluit gedrukt worden. Auteurs, die als de befaamde lexicograaf Eric Partridge (zie zijn *Short Etymological Dictionary of Modern English*, dat in 1958 verscheen) deze woorden in hun werken toch wilden gebruiken, moesten de middelste letters door sterretjes vervangen: f**k, c**t.

De rechtszaak tegen de uitgeverij *Penguin* werd door Rolph (1961) onder de titel *Trial of Lady Chatterley* (Het proces van Lady Chatterley) beschreven. In zijn verslag drukt Rolph de mening uit dat Lady Chatterley nooit voor de rechter zou verschenen zijn, indien haar minnaar een minder gore taal gesproken had. Tijdens het geding merkte een getuige à décharge op dat Mellors, de minnaar van Lady Chatterley, een volkstype was en dat volkstypen zich vaak van de bewuste *four-letter words* bedienen.

Anderen wezen erop dat in het Engels een neutrale woordenschat ontbreekt om over het seksuele leven te spreken. Om het over het geslacht te hebben, is men aangewezen op rare medische termen (als *coitus* of *puenda*) of op gemene woorden. Volgens de Amerikaanse taalkundige Hayakawa (1964, blz. 87) bemoeilijkt dit gebrek aan alledaagse, niet-aanstootgevende woorden de seksuele voorlichting van de jeugd: ouders en opvoeders aarzelen met kinderen over het

geslachtsleven openlijk en oprecht te spreken, omdat ze voor de woorden terugdeinzen, die ze zouden moeten gebruiken. Insgelijks vrezden de jongeren vragen omtrent sex te stellen, omdat ze voor de verboden woorden bang zijn. Volgens sommige literatuuronderzoekers, die door de advocaten van *Penguin* opgeroepen werden, wilde D.H. Lawrence de schuttingwoorden veredelen, opdat ze zonder schroom of verlegenheid zouden kunnen gebruikt worden. Tenslotte vroeg de verdediging of het wel verantwoord was, het drukken van *fuck* en *cunt* te verbieden, maar het drukken van *f**k* en *c**t* toe te laten. Uiteindelijk werd *Penguin Books Ltd* vrijgesproken en de verkoop in Groot-Brittannië van de volledige, ongekuiste versie van *Lady Chatterley's Lover* toegestaan.

Sedert deze vrijspraak zijn verschillende Engelse woordenboeken uitgegeven, die de *four-letter words* voluit vermelden en definiëren. Het in 1972 verschenen supplement bij het befaamde *New English Dictionary* behandelt het woord *fuck*, dat men in het woordenboek zelf, gepubliceerd in 1888, niet had durven opnemen.

In de Verenigde Staten van Amerika hebben de onkiesse woorden een gelijkaardig wedervaren gekend. In 1934 betreurde Read dat sedert het begin van de Amerikaanse lexicografie (einde van de 18de eeuw) zo weinig Amerikaanse woordenboeken het woord *fuck* hadden durven vermelden. Hij wees erop dat de beroemde negentiende-eeuwse lexicograaf Noah Webster dit woord in geen van zijn woordenboeken had willen opnemen, hoewel hij in een *Letter to the Honorable John Pickering* verklaard had dat de lexicograaf ernaar moest streven, alle woorden te definiëren, of ze nu voor deftig of voor niet-deftig doorgaan. Merkwaardig genoeg komt het woord *fuck* niet voor in de 15 bladzijden die Read aan de lotgevallen van de aanstootgevende woorden in Amerikaanse woordenboeken wijdde, alhoewel 9 van die 15 pagina's uitsluitend aan *fuck* besteed zijn.

In 1936 besloten Hunter en Gaines (1938) het verbaal taboe in een college van West-Tennessee te bestuderen. Te dien einde maakten ze een lijst op van 62 woorden die als ruw, vulgair of goor beschouwd werden, en ze vroegen studenten en collega's of ze deze woorden vrij gebruikten of integendeel vermeden. Merkwaardig genoeg bevatte hun lijst niet de obscene woorden *cunt*, *fart*, *fuck*, *piss* en *shit*: vermoedelijk waren deze woorden te onzedelijk om in een academisch werk voor te komen, zelfs als dat werk aan het gebruik van onzedelijke taal gewijd was.

In 1961 verscheen het omvangrijke *Webster's Third New International Dictionary of the English Language*. Dit woordenboek vermeldt de meest frekwente *four-letter words*, op één merkwaardige uitzondering na: *fuck*. Volgens MacDonald (1962) zou het opnemen van *fuck* felle kritiek uitgelokt hebben.

In maart 1969 werd een lerares uit Michigan gerechtelijk vervolgd, omdat ze het woord *fuck* op het bord van haar klas geschreven had. Ze legde de rechter uit, dat ze haar leerlingen ertoe wilde brengen, het woord niet meer op de toiletmuur te krabbelen. De rechter vond dat deze goede bedoeling het schrijven van het woord op het bord niet rechtvaardigde en veroordeelde de leerkracht (*Time*, 28 maart 1969). Dit vonnis stemde overeen met de Amerikaanse rechtspleging, volgens welke zelfs lofwaardige intenties het gebruik van obscene woorden niet aanvaardbaar maken (zie *American Jurisprudence*, deel 33, van 1941).

Eén jaar later, op 18 maart 1970, werd de popzanger Country Joe McDonald tot een boete van \$ 500 veroordeeld, omdat hij voor een volle zaal het woord *fuck* geroepen had. In zijn uitspraak noemde de rechter hem ontuchtig en wulps. In datzelfde jaar 1970 wijdde Cameron een studie aan de alledaagse woordenschat van Amerikaanse studenten. In zijn opstel bespreekt hij o.m. gemeenzame woorden als *fuck, cock, cunt, balls, shit en piss* en hij schrijft ze voluit. Het is vermoedelijk geen toeval dat dit artikel, dat zuiver taalkundig is en met taalpathologie niets te maken heeft, niet in een linguïstisch maar wel in een paramedisch tijdschrift, het *Journal of Communication Disorders*, verscheen. Immers, zoals Eric Patridge opmerkte in zijn *Short Etymological Dictionary of Modern English* (1958) onder het woord *F**k*, waren medische en paramedische publicaties lange tijd de enige gedrukte documenten waarin de beruchte woorden *fuck* en *cunt* onafgekort mochten staan.

In 1974 zond het persagentschap *United Press International* een bericht rond, waarin verteld werd dat President Nixon in een gesprek met sommige van zijn medewerkers de Canadese premier Trudeau voor een *asshole* uitgescholden had. *Asshole* (= klootzak) is een scheldwoord dat als obscene geldt en zijn gebruik in de pers kon moeilijkheden met zich meebrengen. Daarom ging er aan het eigenlijke bericht van het Amerikaanse persagentschap een verwittiging vooraf: "Editors: Your attention is drawn to an obscene word in the 3rd paragraph" (Zie *De Volkskrant* van 26 november 1974).

In Australië verbood de wet de invoer van *volledige* versies van boeken waar *four-letter words* in voorkomen. Om dit wettelijk verbod te omzeilen begaf Alex Sheppard, voorzitter van de *Australian Booksellers' Association*, zich naar Londen, waar hij een exemplaar van Rolph's *Trial of Lady Chatterly* kocht. Hij scheurde dit exemplaar in 20 stukken, die hij 20 verschillende vrienden in Australië opstuurde. Op grond van deze losse stukken werd een nieuwe uitgave van Rolph's boek voorbereid. Deze streek bracht de regering ertoe, Lawrence's *Lady Chatterley's Lover* en Rolph's *Trial of Lady Chatterley* van de ban te ontheffen (zie *The Guardian* van 11 september 1969).

In haar opstel *If Ladies Weren't Present, I'd Tell You What I Really Think* (1977) maakt Eble gewag van een persbericht, volgens welke de Nieuw-Zeelandse feministe Germaine Greer in 1972 voor de rechter verscheen, omdat ze in een toespraak gehouden op het stadhuis een grof woord had gebruikt. Opmerkelijk genoeg noemt Eble het bewuste woord niet, ze omschrijft het: "an eight letter barn-yard epithet".

—GELEENDE WOORDEN—

Aanstotelijke woorden zijn niet de enige die verboden of ten minste in de ban gedaan worden. Sommige termen of uitdrukkingen, hoewel ze vaak en door velen gebruikt worden, gelden voor onbeschaafd, plat of niet-korrekt, en worden derhalve door woordenboeken weggelaten. En als een lexicograaf ooit op de gedachte komt alle bestaande woorden onpartijdig te definiëren, lokt hij herrie uit. Toen het *Webster's Third New International Dictionary of the English Language* in 1961 in de handel kwam, ontketende het in de Verenigde Staten een

zeer felle polemiek, omdat het heel wat woorden vermeldt, die taalzuiveraars voor onjuist, verkeerd of onaanvaardbaar houden. Een aantal editorialisten viel het nieuwe woordenboek aan, omdat er populaire termen als *ain't* (de verwoegde negatieve vorm van *to be* en *to have*) en *to finalize* (= "finaliseren") in voorkomen. Ze verweten de samenstellers ook niet-deftige woorden in hun werk te hebben opgenomen. De taak van een woordenboek was, volgens hen, bij te dragen tot de taalzuiverheid door alle niet-korrekte vormen links te laten liggen (zie Sledd en Ebbit, 1962).

Een dergelijke opvatting werd ook in Frankrijk door René Etiemble vurig verdedigd. In zijn schotschrift *Parlez-vous franglais?* (1964) hekelde hij de Franse woordenboeken, die Engelse leenwoorden vermeldden. Door zulke woorden te definiëren droegen de woordenboeken, aldus Etiemble, tot de verbastering van de Franse taal bij. Voorts zette de Parijse hoogleraar de regering ertoe aan, het gebruik van Engelse termen in de pers, de handel en de nijverheid wettelijk te verbieden. Een dergelijke wet is in 1976 uitgevaardigd. Hierover schreef de *Nieuwe Rotterdamse Courant* op 20 februari 1976: "Fransen kunnen een boete van maximaal honderd gulden tegemoetzien als ze hun taal verontreinigen met anglicismen. Op deze manier wil de Franse regering de import van vreemde woorden, vooral 'franglais', indammen. De nieuwe wet, die volgend jaar van kracht wordt, geldt voor advertenties, arbeidscontracten, openbare documenten, garantiebewijzen en gebruiksaanwijzingen. Volgend jaar is er dus in Frankrijk geen sprake meer van 'hovercraft' maar van 'aéroglisiseur'. De 'duty free shop' wordt 'la boutique franche'. Uit den boze is ook de term 'know-how'. De Fransen behoren te spreken van 'savoir-faire', wat overigens een uitdrukking is die de Angelsaksen lang geleden uit het Frans overnamen zonder een moment stil te staan bij de taalzuiverheid."

Een paar jaar geleden werd de cultuurraad van de franstalige gemeenschap in België een dekreetontwerp voorgelegd, dat het gebruik van die Engelse leenwoorden verbood, waarvoor een Frans woord of een Franse uitdrukking als equivalent was voorgesteld door de *Conseil International de la Langue Française*. Voorbeelden van zulke equivalenten zijn *animateur* voor "disc-jockey", *franc jeu* voor "fair play", *redevances* voor "royalties", en *solo* (een Italiaans woord!) voor "one man show". Dit dekreetontwerp werd ingediend door Mevrouw Antoinette Spaak en drie andere leden van de cultuurraad. Het gaf aanleiding tot een lange en hevige discussie (zie o.m. *Conseil Culturel de la Communauté Culturelle Française*, Analytisch verslag van de zittingen van 21 februari en 7 maart 1978). Verschillende amendementen werden ingediend. Uiteindelijk werd het ontwerp afgekeurd.

Bastaardwoorden zijn altijd de zwarte schapen van de taalzuiveraars geweest. Het purisme heeft steeds aanstoot genomen aan leenwoorden en geprobeerd ze door inheemse woorden te vervangen. Aan de afkeer van vreemde woorden zijn negentiende-eeuwse verduitsingen als *einschreiben* voor "recommandieren", *Fernsprecher* voor "Telephon", *Bahnsteig* voor "Perron", *Fahrgast* voor "Passagier" te wijten. Ook het nationaal-socialisme laakte het gebruik van leenwoorden, die dan soms door neologismen vervangen werden. Zo gebruikte de nazi-schrijver Rosenberg (1934, blz. 602) *Zwangsglaubensatz* in plaats van

"dogma". De nazi's verboden evenwel ook een aantal echte Duitse woorden, ten einde subversieve denkbeelden tegen te werken. Ziehier enkele voorbeelden van deze taalverordening, die in het Duits *Sprachlenkung* heet. De nazi-regering streefde ernaar Duitsland op economisch gebied onafhankelijk te maken. Deze politiek leidde tot een vermindering van de invoer en bevorderde de produktie van inheemse goederen, die buitenlandse waren konden vervangen. De Duitse surrogaten waren echter vaak van minder goede kwaliteit: de *deutsche Kaffee* was niet zo smakelijk als de echte koffie, de *deutsche Tee* kon de aziatische thee niet evenaren. Zodanig dat het woord *deutsch* stilaan "minderwaardig" ging betekenen, wat tegen de door de nazi's ingevoerde heiliging van het begrip *deutsch* indruiste. In 1941 werd er van ambtswege verboden het adjektief *deutsch* vóór de naam van een surrogaat te gebruiken.

Tot in 1939 heette het nationaal-socialistisch Duitsland officieel *Drittes Reich*. In 1939 werd het adjektief *Drittes* uit deze benaming verbannen. De nazi's vreesden immers dat het telwoord het vermoeden zou doen rijzen, dat er ooit een vierde rijk zou kunnen zijn. Dit denkbeeld was in strijd met het nazi-dogma dat het door Hitler opgerichte rijk eeuwig was.

In 1939 verbood de nationaal-socialistische regering het gebruik in de massamedia van de uitdrukking *die Gelben* om de Japanners aan te duiden. De regering zocht toenadering tot Japan en wou de Duitse publieke opinie wijsmaken dat de Japanners kostbare bondgenoten waren. Maar de nazi-rassenleer had alle kleurlingen voor *Untermenschen* (= minderwaardige wezens) gebrandmerkt. Het was bijgevolg gevaarlijk de Japanners aan te duiden met een woord, dat eraan herinnerde dat ze geen blanken waren.

Soms werd een eufemisme verboden, omdat het op den duur dezelfde sterke connotatieve betekenis kreeg als het woord dat het oorspronkelijk moest vervangen. *Sonderbehandlung* werd lange tijd als camouflage voor (massa)moord, liquidatie gebruikt. In 1941 werd het echter als een te forse benaming aangevoeld en bijgevolg werd het verboden.

In zijn roman *Nineteen Eighty-Four* (1949) beeldt George Orwell een totalitaire staat uit, waar de gebruikelijke landstaal van ambtswege door een idioom is vervangen, dat *Newspeak* heet. De woordenschat van het Newspeak is zo samengesteld dat het moeilijk is een gedachte onder woorden te brengen, die met de ideologie van de partij niet overeenkomt. Dit is precies wat de nazi-Sprachlenkung met haar talrijke woordverbodigheden nastreefde.

—VEROUDERDE WOORDEN—

In één van zijn talrijke opstellen vertelt de taalkundige Roman Jakobson (1966) dat, na de russische omwenteling van 1917, sommige revolutionairen zo begeerig waren elk overblijfsel van het oud regime en iedere overgeërfde gewoonte of zinswijze uit te roeien, dat ze voorstelden, de russische taal te zuiveren van uitdrukkingen als *zonsopgang* en *zonsondergang*, die aan totaal voorbijgestreefde opvattingen hun ontstaan te danken hebben.

Wie het met deze radicalen eens zou zijn en al de woorden en uitdrukkingen zou

willen verbannen, die ouderwetse theorieën of overgeleverde begrippen weerspiegelen, zou zich gauw genoodzaakt zien een aanzienlijk deel van de bestaande woordenschat prijs te geven. Elke moderne kultuurtaal bevat immers een groot aantal termen die hun oorsprong nemen uit stellingen of concepties die thans niet meer gangbaar zijn. Ook het moderne Nederlands telt heel wat woorden en uitdrukkingen, die verouderde zienswijzen blijven weerspiegelen. Steunend op Hippocrates en Galenus, twee geneesheren uit de Oudheid, geloofde men vroeger dat er in het menselijk lichaam vier vochten waren, die door hun respektievelijke hoeveelheid de geestesgesteldheid, de gemoedstoestand en de algemene gezondheid van het individu bepaalden. Deze lichaams-sappen waren het bloed, de zwarte gal, de gele gal en het flegma. Wie volbloedig was had een vurig, driftig, sanguinisch (uit het Frans *sang* "bloed") temperament. Nu nog zegt men dat iemands bloed kookt, als hij woedend is. Koelbloedig is daarentegen degene die kalm, beheerst of onverschillig blijft. Iets dat kwaad bloed zet, is iets dat verbittering geeft.

Te veel zwarte gal leidde, dacht men, tot zwartgalligheid, d.w.z. zwaarmoedigheid, melancholie (uit het Grieks *melan-*, "zwart", en *cholé* "gal") of atrabiliteit (uit Latijns *atra, ater*, "zwart", en *bilis*, "gal"). Wie met gele gal vervuld was, had een opvliegend, toornig karakter. Van iemand die tot gramschap geneigd is, zegt men nu nog dat hij veel gal heeft of dat hij galachtig is. Een duifje zonder gal is een onschuldig, argeloos meisje. Men spuwt zijn gal uit als men boosaardige woorden spreekt. Wie te weinig gele gal afscheidde, had een witte lever en was moedeloos. In het Engels betekent *lily-livered* (= een witte lever hebbend) nu nog "laf". Een gelijkaardige uitdrukking bestaat in het Frans: *foie blanc* (= bangerd).

Wie te veel flegma had, was flegmatisch, d.w.z. (nu nog) kalm, onverstoort, onverschillig. Stolden de lichaams-sappen, dan werd het individu hardvochtig. Dit woord bestaat nog steeds met de betekenis "ongevoelig, meedogenloos". De vloeistoffen die de gemoedstoestand bepaalden, heetten ook *humeurs*. De middeleeuwse opvatting leeft voort in het hedendaagse gebruik van *humeur* met de betekenis luim, stemming waarin men verkeert.

De geestesgesteldheid en het karakter hingen niet alleen van de lichaamsvochten maar ook van de maanstanden af. Wie door de verschillende fasen van de maan bijzonder beïnvloedbaar was, leed aan de maanziekte. Hij was lunatisch (uit het Latijns *luna*, maan), een woord dat nu nog "onstandvastig, wispelturig, grillig" betekent. Het substantief *luim* is trouwens verwant aan het Latijnse *luna*. De maan werd ook geacht een schadelijke invloed op menselijke vruchten te kunnen uitoefenen. De dood van een foetus, als hij veroorzaakt werd door blazen in de baarmoeder, werd aan de maan toegeschreven. De dode vrucht heette, en heet nu nog, maankind. Nog andere aandoeningen werden aan de invloed van de maan toegeschreven, o.a. de maanblindheid, een periodieke oogontsteking bij het paard, die vaak tot volledige blindheid leidt. Paardeogen die zo aangetast zijn, heten maanogen.

In het hedendaagse woordgebruik leven niet alleen verouderde opvattingen betreffende het temperament of de ziekte voort. Ook aloude denkbeelden omtrent de zetel van het geestes- of gevoelsleven zijn in de moderne taal terug

te vinden.

Het hart werd vroeger als zetel van de gedachten en van de gevoelens beschouwd. Deze zienswijze leeft voort in talrijke uitdrukkingen als *zijn hart uitstorten*, *zeggen wat men op het hart heeft*, *in de grond van mijn hart geef ik hem gelijk*, *een hartverscheurende klacht*, *harteloos zijn*. Het hart werd vooral als de zetel van de moed aangezien. Dit vindt men terug in zegswijzen als *daar heeft hij het hart niet toe*, *een hart in het lijf hebben*, *iemand een hart in het lijf spreken*. *Gemoed*, samengesteld uit ge+moed, is trouwens een synoniem van *hart*. Niet alleen het hart maar ook de nieren werden als de zetel van de innigste gevoelens beschouwd. Deze opvatting ligt aan uitdrukkingen als *in hart en nieren een vrijdenker zijn*, *de nieren beproeven* ten grondslag.

Ook de alchemie heeft in de woordenschat sporen achtergelaten. De chronische loodvergiftiging heet nu nog *saturnisme*, omdat goudmakers het lood met de planeet Saturnus in verband brachten. Kwik daarentegen werd met de planeet Mercurius geassocieerd en dit leeft in een woord als *mercurialiën* (met kwik samengestelde geneesmiddelen) voort. Kropzweren heten ook *koningszeer*, omdat de koningen van Frankrijk en Engeland geacht werden deze ziekte te kunnen genezen. De chorea (hersenaandoening waarbij krampachtige bewegingen voorkomen) wordt ook *sint-vidusdans* genoemd, omdat St. Vitus als beschermheilige tegen deze ziekte beschouwd werd. *Tarantisme* is de naam van een epidemische danswoede die aan de beet van een giftige wolfspin, de tarantel of tarantula, toegeschreven werd. Het woord *hysterie*, dat een psychische stoornis aanduidt, is verwant aan *uterus* of baarmoeder, omdat men vroeger dacht dat de hysterie door de baarmoeder veroorzaakt werd.

Het blijkt dus dat de moderne taal rijk is aan woorden die opvattingen en superstities uit vroegere tijden weerspiegelen. Wie deze woorden zou willen verbannen, omdat ze met de huidige stand van de wetenschap niet meer overeenkomen, zou een aanzienlijk deel van de woordenschat moeten hernieuwen.

Wat de russische revolutionairen in feite misnoegde, was dat woorden als *zonsopgang* en *zonsondergang* iets anders betekenen dan wat ze op het eerste gezicht lijken te beduiden. Maar samengestelde woorden hebben vaak een andere betekenis dan wat men zou verwachten op grond van de betekenissen van hun bestanddelen: het geheel is niet gelijk aan de som zijner delen. Een *buikspreeker* spreekt niet met zijn buik. De *fluisterstem* is een spreekwijze waarbij juist geen stem wordt gegeven. De meeste *vrijmetselaars* zijn geen metselaars. In vele steden ligt het *kerkhof* niet meer bij de kerk. Een *smyrnatapijt* is niet steeds uit Smyrna ingevoerd. *Wolfsmond* duidt een menselijke mond met gespleten bovenlip, hard en zacht verhemelte aan. En *verdriedubbelen* betekent niet *verzesvoudigen*, hoewel het de morfemen *drie* en *dubbel* (= tweevoudig) bevat.

Het verband tussen vorm en inhoud is in samengestelde en in afgeleide woorden vaak onstelselmatig: de druivenziekte is een ziekte van de druiven, maar de suikerziekte is geen ziekte van de suiker. *Heemziek* betekent "sterk naar huis

verlangend" maar *zeeziek* betekent niet "sterk naar zee verlangend". *Hokkig* is hetzelfde als "vol hokken", maar *kattig* is niet gelijk aan "vol katten". Dit gebrek aan isomorfisme tussen vorm en inhoud is een kenmerk van natuurlijke talen. Uitdrukkingen als *zonsopgang* en *zonsondergang* storen de taalgebruikers niet, omdat men het gewoon is, woorden met een niet-letterlijke betekenis te bezigen. Syntagma's als *een plastic glas* en *gouden hoefijzers* zijn zonder meer verstaanbaar, hoewel ze een *contradictio in terminis* bevatten: glas is geen plastic, evenmin als ijzer goud is. In werkelijkheid zegt men dikwijls niet wat men zegt. Ook wanneer men een eufemisme in plaats van een verboden woord gebruikt, bedoelt men iets anders dan wat het eufemisme letterlijk betekent.

—BESLUIT—

Dit overzicht laat zien dat het woordverbod verschillende oorzaken kan hebben. In het verleden vloede het lexikaal taboe voort uit de opvatting dat er een innig verband bestaat tussen de naam en het genoemde, dat het *signifiant* zich gedeeltelijk met zijn *signifié* vereenzelvigt. "Nomen est omen" zeiden de Romeinen. De naam is een voorteken, een weerspiegeling van het genoemde. Dit brengt met zich mee dat als de naam aanwezig is, het genoemde ook aanwezig moet zijn. Wie een naam noemt, dwingt hem die de naam draagt, te voorschijn. "Als men van de duivel spreekt, trapt men op zijn staart" waarschuwt de volkswijsheid. Daarom is het gevaarlijk gevreesde wezens bij de naam te noemen. Veiliger is het een vervangingswoord, een onrechtstreekse benaming te gebruiken.

Een verwante opvatting behelst dat wie de echte naam van iemand kent, deze persoon in zijn macht heeft. "Ik heb . . . bij Uw naam U geroepen: Gij zijt de mijne!" zei de bijbelse profeet Isaias (43 : 1). Daarom is in veel godsdiensten de naam van God (of van het vergoddelijkte stamhoofd) taboe: het betaamt de mens niet, dat hij de godheid onder zijn macht brengt. Dit taboe leeft voort in de afkeer van vloekwoorden. "Het besef van waarlijk den hemel te tarten geeft aan de vloek zijn zondige bekoring" schreef Huizinga (aangehaald in Van Dales' *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*). Vloekwoorden of -uitdrukkingen zijn derhalve vaak verbasterd, bijv. *potverblomme* i.p.v. *potverdorie* i.p.v. *God verdoeme*.

De afkeer van schuttingwoorden die geslachtsdelen of seksuele handelingen aanduiden, vloeit vermoedelijk ook voort uit een vereenzelving van het signifiant met het signifié. Schaamdelen mogen niet genoemd worden, daar het noemen ervan bijna even aanstotelijk is als ze te ontbloten.

Sommige woorden worden echter verboden, eenvoudig omdat ze voor niet-korrekt doorgaan, (door puristen) voor "sub-standard" of onzuiver gehouden worden. Het purisme is vaak niets anders dan totalitarisme op taalgebied: de bevolking het taalgebruik opleggen van hen die zich als de beschermers van de taal voordoen.

Soms worden termen om politieke redenen verboden, om de publieke opinie te beïnvloeden of te bedriegen. De nazi-minister van propaganda Goebbels deed een aantal woorden of uitdrukkingen in de ban om de nationaalsocialistische rassenleer en veroveringszucht bij de Duitse bevolking aannemelijker te maken.

Ook de politici die aan *Sprachlenkung* doen, gaan er dikwijls impliciet van uit dat het signifiant en het signifié innig met elkaar verbonden zijn. Door het een te verbieden probeert men het ander te bezweren. Kort voor het einde van de Tweede Wereldoorlog, toen de Duitse steden door de Britse en Amerikaanse luchtmachten dag en nacht gebombardeerd werden en de Duitse troepen zich langs alle fronten moesten terugtrekken, werd het de Duitsers verboden het woord *Katastrophe* te gebruiken!

BIBLIOGRAFIE

- Cameron P. (1970), "The words college students use and what they talk about" *Journal of Communication Disorders*, 3, blz. 36-46.
- Eble, C. (1977), "If ladies weren't present, I'd tell you what I really think", In: Shores D. & Hines S. (eds.) *Papers in language variation*, Alabama, The University of Alabama Press.
- Etiemble, R. (1964), *Parlez-vous français?*, Parijs, Gallimard.
- Hayakawa S. (1964), *Language in thought and action*, New York, Harcourt, Brace and World.
- Hunter, E. & Gaines, B. (1938) "Verbal taboo in a college community", *American Speech*, 13, blz. 97-107.
- Jakobson, R. (1966), "On linguistic aspects of translation", In: Brower, R. (ed.), *On translation*, New York, Oxford University Press.
- MacDonald, D. (10 maart 1962), "The string untuned." *The New Yorker*.
- Partridge, E. (1958), *Origins, A short etymological dictionary of Modern English*, Londen, Routledge and Kegan Paul.
- Read, A. (1934), "An obscenity symbol", *American Speech*, 9, blz. 264-278.
- Rolph, A. (1961), *The trial of Lady Chatterley*, Harmondsworth, Penguin Books.
- Rosenberg, A. (1934), *Der Mythos des 20. Jahrhunderts*, München.
- Sledd, J. & Ebbitt, W. (1962), *Dictionaries and that dictionary, A casebook on the aims of lexicographers and the targets of reviewers*, Chicago, Scott, Foresman and Co.

BOEKBESPREKINGEN

Jo Bardoel en Jan Bierhoff (red.), MEDIA IN NEDERLAND, deel 1, Omroep, film, nieuwe media, invloed. Amsterdam, Van Gennep, 1981, ISBN 90-6012-451-0, 248 blz., fl. 29,50.

In hun inleiding beschrijven Bardoel en Bierhoff de teloorgang van het nationale mediamodel in Nederland gedurende de jaren zestig en zeventig. Dit verdwijnen van het unieke verzuilde systeem is volgens hen niet louter toe te schrijven aan technologische ontwikkelingen - de televisie als een medium voor iedereen, ongeacht geloofs- en klasseverschillen -, maar is minstens evenzeer de vrucht van internationale maatschappelijke verschuivingen. Binnen die ontwikkeling zijn drie nivo's te onderscheiden: het produktienivo, het produkt-nivo en het publieksnivo. Sleutelwoord bij dat eerste nivo is commercialisering, het marktgerichte denken dat resulteerde in een groeiend aantal special-interest tijdschriften, bijlagen bij dagbladen, populaire omroepen als *Veronica* (later gelegaliseerd als *VOO*) en *TROS*, enz. Het spreekt vanzelf dat een en ander leidde tot commerciële produkten, gemaakt om op simpele wijze behoeften te bevredigen. Daarmee belanden we op het derde nivo; het publiek beschikte inmiddels over meer geld en vrije tijd en vormde daarmee aantrekkelijke doelgroepen, die via dikwijls ingenieuze marktonderzoeken werden geanalyseerd teneinde het media-aanbod zo goed mogelijk op potentiële afnemers te kunnen afstemmen:

Na deze korte schets in enige hoofdlijnen volgen negen bijdragen, die achtereenvolgens omroep, film, nieuwe media en invloed van de media behandelen. René Sterk beschrijft onder de titel "Stagnatie in het Gooi" de periode 1964-1980; verzuiling, ontzuiling, toenemende commercialisering, vertrouwen en de herontdekking van het medium radio passeren in vlot tempo de revue, waar nodig aangevuld met enig cijfermateriaal. Het bestel in vogelvlucht.

Peter Vasterman gaat in op welhaast het belangrijkste bestanddeel van het televisieaanbod: amusement. Daarbij geeft hij een heldere beschrijving van de twee voornaamste fenomenen op amusementsgebied, de kwis en de TV-serie. Beide zijn opgebouwd volgens vaststaande schablonen, variaties op een succesvol gebleken thema. Bij de kwis gaat het om de competitie in spelvorm, om het meelevens met de herkenbare, sympathieke kandidaten ("moeder en dochter", "de winkelier", "de bouwvakker"); uiteindelijk wordt de spanning in de laatste ronde ten top gevoerd en krijgen de winnaars hun gulle beloning. Bij TV-series gaat het doorgaans om beloning van het goede en bestraffing van het kwade, om identificatie met een heldhaftige hoofdrolspeler. Vasterman concludeert terecht dat er aan het televisie-amusement vele maatschappelijke dimensies kleven; dergelijke programma's staan bol van de stereotypen, brengen maatschappelijke problemen terug tot menselijke problemen en introduceren geweld als een heel natuurlijke oplossing voor welhaast alle moeilijkheden.

Jo Bardoel besteedt vervolgens aandacht aan een tweede bestanddeel van televisieuitzendingen: informatie. Om het probleem van de informanten te illustreren citeert hij de engelse schrijver Chesterton: "Journalistiek is eigenlijk vertellen dat Lord Jones dood is tegen mensen die niet eens weten dat hij ooit geleefd heeft" (blz. 75). Wat doen de kijkers met al die aangereikte informatie? Wie kijken er eigenlijk naar? Uit onderzoek is bijvoorbeeld gebleken, dat een groot deel van het publiek bij informatieve uitzendingen bestaat uit zgn. "testbeeldkijkers", de zware kijkers die zonder specifieke interesse kijken naar willekeurige programma's. Aan hun interesse voor de informatie die wordt overhandigd kan dan ook getwijfeld worden.

Een ander probleem bij veel informatieve uitzendingen vormt de abstractie van de meeste onderwerpen. Hoe breng je een stagnerende economie in beeld? De meest gekozen oplossing is een camera die zweeft langs uitgestorven fabrieksterreinen terwijl de commentator buiten beeld zijn verhaal afdraait. De Duitse onderzoeker Wember heeft aangetoond, dat bij veel documentaires en ander informatieve uitzendingen beeld en tekst zodanig van elkaar afwijken, dat het merendeel van de informatie verloren gaat voor de TV-kijker.

Bardoel is een dag meegelopen met het journaalteam en schetst een levendig beeld van de nieuwsgaring en -selectie die daar dagelijks plaats vindt. Onderwerpen die afvallen omdat er geen beeldmateriaal bij te vinden is; schier eindeloze reeksen politici en andere hoogwaardigheidsbekleders die vliegtuigtrappen afdalen, elkaar begroeten, erewachten inspecteren en nietszeggende zinnen prevelen bij obligate persconferenties. Bardoel constateert dat journalisten heel andere maatstaven hanteren voor hun selectie dan de modale kijker zou doen; zodoende wordt het journaal geen "venster op de wereld" maar een "wereld van verschil".

Frans Crone schrijft een vlot leesbaar en lezenswaardig verhaal over de populaire muziek-industrie en haar spreekbuis Hilversum 3. De jongerencultuur blijkt volledig gesponsord te worden door platenmaatschappijen en tijdschriftuitgeverijen. Crone schildert de opkomst van Veronica als piraat en de creatie van Hilversum 3 als een populaire legale tegenhanger. Het toverwoord van de platenindustrie is plugging: zorgen dat de nieuwe singles en langspeelplaten regelmatig gedraaid worden op de radio, dan komt de verkoop vanzelf op gang.

Jan Heijs neemt de filmsituatie onder de loep. Hij beschrijft de Amerikaanse hegemonie op dat terrein, geeft cijfers over aantallen films en recettes, laakt het afwachtende overheidsbeleid en prijst het alternatieve Vrije Circuit, dat echter meer en meer dienst doet als "snuffelpaal" en marktverkenner voor de grote commerciële concerns.

Paulien Terreehorst houdt zich onder de titel "Kijken is ook een kunst" bezig met de beeldtaal, de semiotiek. Zij behandelt diverse filmstijlen die als antwoord op Hollywood zijn ontwikkeld hier in Europa (Frankrijk, Italië, Duitsland) en die vaak gebroken hebben met allerlei filmconventies uit het verleden.

Theo van Stegeren werpt zich op de nieuwe media Video en Streekradio onder het motto "De omroep om de hoek". Als kleinschalig medium lijkt radio vooralsnog een betere toekomst te hebben dan televisie; STAD en SROB hebben aangetoond dat streekradio een snel en goedkoop medium is, dat een wezenlijke bijdrage kan leveren aan de mondigheid van de burgers. Het oude adagium van Enzensberger "Elke ontvanger tevens zender" krijgt zodoende weer enige glans, al maken de huidige problemen met de 27MC duidelijk dat dit ideaal niet al te letterlijk moet worden nagestreefd!

Dan is het woord ten tweede male aan Jo Bardoel. Onder de titel "Horen en zien vergaan" waagt Bardoel zich aan bespiegelingen over de media van de jaren tachtig. In het verleden zijn media-revoluties vooral tot stand gebracht door de groeiendrang van de media-industrie; dat gold zowel de opkomst van de radio in de twintiger jaren als ook de opmars van de televisie in de vijftiger jaren. De introductie van de nieuwe media vanaf het begin van de zeventiger jaren (kabel, videorecorder, satelliet, beeldplaat, viewdata) lijkt wederom voort te komen uit de behoefte van de industrie aan nieuwe afzetmogelijkheden. Een belangrijk kenmerk van de jongste ontwikkelingen is de groeiende mogelijkheid tot individueel gebruik van de media: voorbespeelde videobanden, beeldplaten, muziekdisk, pay-television, enz.

Als laatste bijdrage in dit deel van *Media in Nederland* schrijft Ben Manschot over de effecten van de media. Bij de snelle opkomst van de massakrant, de film en (iets later) de

radio was men overtuigd van het sterke, directe effect van deze media op het "weerloze" ontvangerspubliek. Typierend voor dit denken is het beeld van de media als reusachtige injektienaalden, die hun inhoud spuiten in het willoos neergevlijde vlees van de volksmassa's. Al tamelijk snel kwam men tot de ontdekking dat het wel meeviel met die almacht (al blijkt die overtuiging hardnekkig te zijn en met enige regelmaat op te duiken in kringen van verontruste groeperingen); het denken werd genuanceerder, wetenschappelijk onderbouwd.

Selectiviteit bij het publiek bleek een grote rol te spelen in het omgaan met de media; men liet zich niet snel van de wijs brengen door incidentele boodschappen en de paniek na de geruchtmakende hoorspeluitzending van Orson Welles over een invasie door marsbewoners lijkt de uitzondering die de regel bevestigt. Volgens de Amerikaan Klapper kunnen de media hooguit bestaande attitudes versterken en niet mensen ertoe brengen van attitude te veranderen; die opvatting heeft jarenlang het wetenschappelijk denken gedomineerd. Mensen maken gebruik van bepaalde media om (non)specifieke behoeften te bevredigen en daarom luidt de vraag niet langer "Wat doen de media met de mensen?" maar andersom: "Wat doen de mensen met de media?". De laatste jaren is een terugkeer naar het concept van "machtige media" te bespeuren, maar dan wel veel genuanceerder dan het oude almacht-denken. Een heel eigen rol binnen het denken over media-effecten wordt ingenomen door de kritische Frankfurter Schule, zoals Manschot terloops aangeeft.

Resumerend kan gesteld worden dat deze bundel zijn pretentie zeker waar maakt; het is een zeer toegankelijk handboek over media en massacommunicatie geworden. De toegevoegde werksuggesties maken er geen "leerboek" van (was ook niet de bedoeling van de redakteurs) maar verhogen zeker de bruikbaarheid van deze publikatie voor iedereen die geïnteresseerd is in Media in Nederland.

Nol Reijnders

Jo Bardoel en Jan Bierhoff, (red.), MEDIA IN NEDERLAND, Deel 2, Pers, boeken, informatiestromen, reclame, Amsterdam 1981, Van Genneep, ISBN 90-6012-452-9, Prijs Hfl. 29,50.

Ik denk, dat vijf maanden na de introductie van *Media in Nederland* de mening over beide boeken al gevormd is. Ik kan mij niet voorstellen, dat ingewijden als de lezers van *Massacommunicatie* zich aan de effectieve public relations van de redacteuren Jo Bardoel en Jan Bierhoff hebben kunnen onttrekken. Immers men kan rustig stellen, dat alle zichzelf respecterende, gedrukte media er wel een interview met de samenstellers of een boekbespreking aan gewaagd hebben. Zelfs op TV, in Aad van de Heuvels *Alles is Anders Show*, kwamen ze aan het woord. Weliswaar niet als verkopers van hun boek, maar als verdedigers van de idee, dat zeggenschap over de mediaproductie niet exclusief toebehoort aan de journalisten c.q. programmamakers. Op die idee wordt in de inleiding van deel 2, die als titel draagt "Wanneer grijpt de gebruiker eindelijk in?", uitgebreid ingegaan. Zodadelijk hoop ik daar nog even op terug te komen.

Maar nu dan de inhoud van deze reader, die voornamelijk over de gedrukte media gaat. De eerste drie artikelen van respectievelijk Jan Rogier, Pieter van Waesberghe en Addy Kaiser hebben als gemeenschappelijke noemer de pers.

Jan Rogiers bijdrage 'Pers: de handelswaarde van een geestelijk goed' heeft als centraal thema de ontwikkelingen in de dagbladpers sinds de jaren zestig. Het concentratieverschijnsel komt uitgebreid aan de orde met een accent op de landelijke bladen. Verder worden niet alleen de technische ontwikkelingen bij krantenredacties maar ook de groei

van een zekere redactionele onafhankelijkheid belicht. Een profielschets van de acht opinieweekbladen completeert dit bondige overzichtshoofdstuk dat goed aansluit op Pieter van Waesberghe's verhaal over de diverse soorten dagbladen. Hij onderscheidt daarin twee typen, namelijk de kaderkrant en het populaire massablad.

De specifieke kenmerken van zowel kaderkrant als populair massablad komen aan bod in een viertal inhoudsaanduidingen: beleidsinformatie, praktische informatie, human interest en verstrooiing. Bij de indeling van het publiek in vijf welstandsklassen wordt aangegeven uit welke klassen het abonneebestand van de verschillende landelijke bladen is opgebouwd. Het zal bij insiders geen verbazing wekken, dat het *NRC/Handelsblad* zijn lezers voor 69% uit de twee hoogste welstandsklassen put, terwijl daarentegen slechts 24% van de Nederlandse bevolking tot die klassen A en B1 behoort. Wederom een prima hoofdstuk waarin ik niets gemist heb.

Addy Kaiser vertelt over de anatomie van een vrij beroep: de dagbladjournalistiek. In een min of meer chronologisch verhaal beschrijft zij hoe een gebeurtenis tot nieuws in een krant wordt. Zij refereert aan Galtung en Ruge bij de factoren, die dat dagelijks terugkerende selectieproces beïnvloeden. Verder komt ook de rol van de (internationale) persbureau's aan de orde.

In haar stuk over de journalisten zelf zou ik persoonlijk wat uitvoeriger zijn geweest, zonder dat dit nu als harde kritiek moet worden opgevat. Zij schrijft, dat de journalist bij uitstek een individualist is. Welnu, dat zal niemand bestrijden maar dit neemt niet weg dat 80% van de Nederlandse journalisten lid is van de *Nederlandse Vereniging van Journalisten* (NVJ). Een zeer hoog percentage wanneer men bedenkt, dat slechts 40% van de Nederlandse werknemers bij een vakbond is aangesloten. De functie van de vakbeweging had naar mijn inzicht meer belicht moeten worden.

Verder worden de free-lance journalisten helemaal niet genoemd en dat moet ik toch als een miskenning van deze groep opvatten. Immers de free-lance journalist moet niet alleen in staat zijn een grote productie te maken - de meesten van hen schrijven aanmerkelijk meer dan mensen die vast aan een redactie zijn verbonden - maar bovendien moet zijn werk altijd van kwaliteit zijn. Is dat niet het geval dan kan hij afzien van zijn honorarium. Op die betaling van free-lancers schijnt trouwens altijd bekibbeld te moeten worden. Ook over de verschillende opleidingen, die er nu in Nederland voor journalisten zijn, had iets gezegd kunnen worden. Dan had tevens de manier van journalistiek bedrijven, de traditionele 'Wie-Wat-Waar-Wanneer'-methode en haar pendant de 'Nieuwe Journalistiek' aan de orde kunnen komen. Maar misschien is dit laatste ook wel weer te specialistisch en dus niet bestemd voor een boek, dat zich op een breed publiek richt.

Peter Vasterman's bijdrage over "De tijdschriftenmarkt: Een lijfblad voor elke levensstijl" moet als verhelderend worden aangemerkt. Daar ook in deze branche de concentratie om zich heen heeft geslagen. Bepalen met name giganten als de *Verenigde Nederlandse Uitgeverijen* (VNU), *De Telegraaf* en *Eisevier/NDU* wat de Nederlander wekelijks en maandelijks aan tijdschriften onder ogen krijgt.

De impliciete "ideologie" die lezers van allerlei roddelbladen te verwerken krijgen is toch wel verontrustend naar de mening van Vasterman. Op pagina 130/131 schrijft hij: "Net zoals aspirientjes slecht kunnen zijn voor de maag, zo kunnen deze media-tranquillizers schadelijke bijwerkingen hebben. Ze houden hun miljoenenpubliek voortdurend de boodschap voor dat ze maar tevreden moeten zijn met wat ze hebben".

Sjef Bogman en Anthony Mertens leveren hun aandeel in deze reader met een verhaal over de problemen in de boekenbranche. Die sector verandert snel in een echte industrie waar het titelaanbod weliswaar groot is, doch het literaire boek in de verdrinking dreigt te raken. Kleine oplagen zijn voor uitgevers economisch steeds minder verantwoord, zodat

voor aankomende auteurs het ergste gevreesd moet worden.

Poëzie bijvoorbeeld kan tegenwoordig nog maar in zo'n 100 boekwinkels worden aangeschaft terwijl dat niet zo lang geleden in 200 à 300 boekhandels mogelijk was. De beide auteurs pleiten voor overheidssubsidie op titels waarvan bij voorbaat verwacht kan worden, dat zij, vanwege hun literair karakter, slechts door weinigen gelezen zullen worden. Met dit laatste kan ik volledig instemmen want een mijns inziens zo belangrijk cultuurproduct als het (literaire) boek moet ook in de toekomst tegen een aanvaardbare prijs gekocht kunnen worden.

De bijdrage van Bierhoff zelf aan deze bundel gaat over de kleinschalige pers. Niet alleen de huis-aan-huisbladen worden door hem aan de orde gesteld, maar ook de alternatieve pers komt ruimschoots aan bod. Ik deel de opvatting van Bierhoff, dat kleinschalige media een uiterst belangrijke aanvulling zijn op het gebruikelijke mediapatroon.

Ik denk, wanneer mensen ten gevolge van allerlei grootschalige ontwikkelingen (bijvoorbeeld omroepsatellieten) steeds vaker informatie krijgen die buiten hun eigen leefmilieu ligt, zij zich vervreemd zullen gaan voelen. Daarop kunnen kleinschalige media dan inhaken door informatieverstrekking uit de directe leefomgeving. Toekomst dus voor de lokale radio, TV, het wijkblad, enzovoort.

Cees Hamelink berijdt zijn stokpaard in het verhaal over "de lange vingers van de informatie multinationals". Van vrije internationale uitwisseling van informatie is geen sprake. Informatie is een commercieel goed waarvan de produktie en verspreiding beheerd worden door grote transnationale ondernemingen. Geen nieuw verhaal, doch een en ander wordt duidelijk beschreven.

Het laatste artikel in *Media in Nederland* deel 2 werd door Chris Vos geschreven. Het gaat over reclame en propaganda en draagt als titel: "Jongleren met de werkelijkheid". Van alle artikelen heb ik met dit de meeste moeite gehad. Nu kan dit misschien niet anders met vaak controversiële onderwerpen als propaganda, reclame en mediamanipulatie. Maar Vos beweert zo nu en dan dingen waarvan ik denk, had dat nu niet wat genuanceerder gesteld kunnen worden.

Het zal ingewijden bekend zijn, dat de grens tussen public relations en voorlichting soms wat problematisch ligt, maar dat is wat ander dan te beweren, dat men er hooguit over kan twisten of de PR tot de voorlichting behoort of de voorlichting tot de PR. Vos zegt, dat hij met de beste wil van de wereld in de praktijk geen principiële verschil tussen bijvoorbeeld de PR-functionaris en de voorlichtingsfunctionaris kan constateren (pag. 213). Nu, bij zo'n uitspraak knijp ik de tenen wel even bijelkaar. Verder kan ik me voorstellen, dat zijn verhaal over reclame in die branche nogal moeilijk zal vallen.

Dit doet evenwel geen afbreuk aan mijn oordeel over het totale boek. Ik vind het een prima bundeling van artikelen en naar mijn mening maken de beide delen *Media in Nederland* de pretentie waar, een overzichtelijk handboek te zijn dat in een lacune voorziet.

Dan wil ik nu nog even terug komen op wat Bardeel en Bierhoff in hun inleiding schrijven over de grotere stem die de consument moet hebben in de mediaproductie. Ik vraag mij af, hoe die individuele mediagebruiker te bewegen is die invloed te gaan uitoefenen. Over het algemeen lijkt hij namelijk vrij content te zijn met wat zijn TV, krant en tijdschrift hem dagelijks voorschotelen. Mocht er daarentegen wel sprake zijn van onvrede en hij inderdaad warm loopt voor de idee om mee te beslissen over zijn eigen mediamenu, dan hebben we waarschijnlijk te doen met iemand die beter is opgeleid, meer geld, mogelijkheden enzovoort heeft. In ieder geval zie ik de ongelijkheid er niet door worden opgeheven. Niet dat ik niet overtuigd ben van de intenties van beide scribenten, maar misschien zou de discussie over hun idee ook in dit "Massacommunicatie"-medium van Nederland

opgepakt moeten worden. Naar is aan te nemen zitten er over de verschillende universiteiten, bedrijven en instellingen verspreid genoeg deskundigen, die hier hun licht over willen laten schijnen.

Jo Bardeel en Jan Bierhoff komt in ieder geval de eer toe die discussie te hebben aangezwengeld.

Kees Crone

Michael Meissner, Massenmedien und Journalismus in den Niederlanden und in Dänemark, mit einer Darstellung zur Journalistenausbildung, Frankfurt (Main) 1980, Rita G. Fischer Verlag ISBN 3 88323 185 1, 428 blz., DM. 38,—.

Vorig jaar verscheen in de BRD een boek van de hand van Michael Meissner met de titel: *Massenmedien und Journalismus in den Niederlanden und in Dänemark, mit einer Darstellung zur Journalistenausbildung*. Omdat het niet aan de orde van de dag is dat een buitenlander zich bezig houdt met massamedia in Nederland, en zeker niet in de mate waarin Meissner dat deed, verdient dit boek om dit feit alleen al aandacht. Meissner geeft in zijn boek een systematische beschrijving van de Deense en Nederlandse media en hun maatschappelijke omgeving aan de hand van zijn eigen theoretisch kader. Vanuit dit kader plaatst hij tevens enige kritische kanttekeningen bij het Nederlands omroepbestel in een apart gedeelte van het boek. Zoals de titel aangeeft besteedt hij eveneens aandacht aan de journalistiek in zowel Nederland als Denemarken.

Meissner beheerst zowel de Nederlandse als de Deense taal en is zodoende in staat geweest om origineel bronnenmateriaal te gebruiken en voor de Duitse lezers te ontsluiten. Daarnaast is een negentig pagina's tellende bijlage opgenomen die bestaat uit vertalingen van wettelijke bepalingen en organisatorische documenten die op de media betrekking hebben (bv. omroepwetten, redaktiestatuten)

In eerste instantie was het Meissner's bedoeling om te komen tot een beschrijving en kritiek van de Nederlandse en Deense journalistenopleidingen, ten bate van de discussie in de BRD over de opleiding tot journalist daar. Omdat de mediasystemen in beide landen bepaalde eisen stellen aan de journalistenopleidingen bleek het noodzakelijk om de studie uit te breiden met een beschrijving van de massamedia en hun maatschappelijke omgeving, waarmee journalisten in hun beroepspraktijk te maken krijgen. De opzet werd derhalve, een vergelijking van de massamedia en de journalistiek in Nederland met die in Denemarken. Deze opzet bleek niet te realiseren, voornamelijk omdat in Denemarken een wetenschappelijke discipline die zich expliciet met (massa)communicatie bezig houdt ontbreekt, en dientengevolge onvoldoende relevant materiaal om tot een vergelijking te komen voor handen was. Derhalve worden de gegevens over Denemarken "in Exkursen" gepresenteerd. Uiteindelijk handelt het grootste gedeelte van het boek over de mediasystemen van beide landen.

Omdat Meissner niet tot een vergelijking is kunnen komen blijft het gedeelte over het Deense mediabestel voor de Nederlandse lezer naar mijn indruk een beetje in het luchtledige hangen, mede door het feit dat we in Nederland niet zo bar veel van het Deense bestel kunnen leren. Anderzijds is het natuurlijk een belangrijke bevinding wanneer men kan constateren dat men in Denemarken met een aantal min of meer identieke problemen te maken heeft. Iets dat Meissner meent te kunnen verklaren.

In Meissner's visie hebben de massamedia in landen met een kapitalistische economische en maatschappelijke orde met fundamenteel dezelfde problemen te maken, die in verschillende variaties kunnen optreden. Deze problemen zijn:

- persconcentratie.
- de tegenspraak tussen datgene wat media pretenderen te doen, en wat ze werkelijk doen; ofwel: "Widerspruch zwischen Anspruch an und Verfaßtheit der Medien" (p. 12).
- het verschijnsel dat de beschikkingsmacht over en de toegang tot de media-apparaten in handen is van een kleine maatschappelijke elite. Massakommunikatie is derhalve eenzijdig, de "massa" bestaat slechts uit passieve ontvangers.

Via een beschrijving van de verschijningsvormen gaat Meissner deze punten voor de Nederlandse en Deense situatie na. Hij doet dit vanuit de communicatie-politieke vraag naar de functie van massamedia op drie nivo's;

- de door maatschappelijke belangengroepen, organisaties en instituties aan massamedia toegedachte functies,
- de gepraktiseerde functie aan de hand van de organisatorische, economische en juridische vormen, de regulering van tegengestelde belangen, etc.
- de objectieve functie van de massamedia, volgens welke ze inzicht dienen te verschaffen in maatschappelijke verbanden en maatschappijstructuur ten bate van de burgers; in Meissner's woorden: "Massenmedien als Vermittler gesellschaftlicher Zusammenhänge im Rahmen der Konkreten Form(en) der Gesellschaft" (p. 12).

Meissner geeft ten aanzien van de Nederlandse situatie een uitvoerig en uitputtend overzicht vanuit zijn visie op massamedia en maatschappij, en journalistiek. Een van de interessantste gedeeltes uit het boek is mijns inziens deel 1: Der Koördinationsrundfunk der Niederlanden: Ausgewählte Aspekte und Probleme.

Meissner deelt omroepsystemen in in "Integrationsrundfunk" en "Koördinationsrundfunk". Bij "Integrationsrundfunk" bestaan er bij de omroep toezichtskommissies, samengesteld uit maatschappelijke stromingen van het burgerlijk meningsspektrum, die het programma controleren, zodat de programma's in feite een pluralistisch compromis vormen. Zo'n systeem bestaat bijvoorbeeld in de BRD en Denemarken. Bij "Koördinationsrundfunk" wordt dit pluralistisch compromis pas in de hoofden van de ontvangers geconstrueerd omdat (bijvoorbeeld in Nederland) een omroeporganisatie een maatschappelijk politieke of ideologische achtergrond heeft die heel specifiek een gesloten wereldbeschouwing representeert. Doordat de ontvanger zich bloot kan stellen aan diverse wereldbeschouwingen kan hij zelf zijn konklusies trekken. Meissner waardeert dit positief aan het Nederlandse omroepbestel. Hij pleit in feite voor een bestel waarin politieke en maatschappelijke stromingen hun wereldbeschouwing, via haar vertegenwoordigende organisaties, onversneden de ether in kunnen sturen. Voor deze "adäquate Representation von Meinungen und Tendenzen innerhalb der Gesamtbevölkerung" biedt het Nederlands bestel in zijn ogen een redelijke basis. Vanuit deze basis is het theoretisch mogelijk dat stromingen die buiten het burgerlijk meningsspektrum liggen en die uitgaan van economische tegenstellingen en niet van religieus-wereldbeschouwelijke verschillen, toegang tot de ether krijgen.

Er zijn echter in Nederland tendenzen naar "Integrationsrundfunk" waarneembaar. Bij de regelingen met betrekking tot *Radio STAD* en de *SROB* is er sprake van toezichtskommissies, en vindt het principe van "Integrationsrundfunk" in het Nederlands bestel ingang.

De situatie van de pers in Nederland wordt door Meissner voornamelijk descriptief behandeld. Naast de voor Nederland specifieke verzuiling staan hier persconcentratie en overheidsondersteuning van de pers centraal.

In het gedeelte over de Nederlandse journalisten gaat Meissner uitvoerig in op twee onderzoeken, namelijk het onderzoek van Muskens: *Journalist als Beroep* en het onderzoek van de werkgroep Gevolgen Persconcentratie voor Journalisten: *Journalist en Persconcentratie*. Door de stukken over journalisten en journalistiek loopt de evolutie van het denken over het journalistenberoep van het standdenken naar een meer vakbondsgedachte houding.

In het gedeelte over Denemarken beschrijft Meissner het Deense omroepbestel ("Integrationsrundfunk"-model) en toont aan dat de indirecte staatsinvloed op de omroep aanzienlijk is. Bij de beschrijving van de pers laat hij zien hoe tengevolge van de persconcentratie het zogenaamde vier-kranten-systeem vervallen is en hoe zodoende in de meeste steden één krant een monopoliepositie inneemt.

In het laatste deel ("Journalistenausbildung in den Niederlanden und in Dänemark") wordt allereerst de economische en maatschappelijke positie van de journalist belicht aan de hand van een kort historisch overzicht.

Aanvankelijk, tijdens de burgerlijke revolutie, was de maatschappelijke rol van de journalist progressief en revolutionair, ter ondersteuning van de emancipatie van de burgerij. Na de vestiging van de burgerlijke maatschappijvorm bleven de journalisten in hun vroegere klassenpositie en werden zodoende een conservatieve kracht ten dienste van de bourgeoisie, in dienst van de burgerlijke media. Om de stijgende frustratie en statusdiscrepancie van de journalisten op te vangen gaven ze zich, met behulp van de uitgevers, over aan een standideologie, die hun politiek-moreel moest wapenen en een oriëntering moest verschaffen. De journalisten konden niet langer volhouden dat ze "onafhankelijke persoonlijkheden" waren, ze waren niet meer "vrij en gelijk", maar loonafhankelijk. Ze waren echter niet bereid of in staat dit toe te geven.

Op deze wijze prikt Meissner de stand-ideologie door en laat zien wat de werkelijke positie van de journalist is; een economisch en politiek afhankelijk.

Vervolgens geeft Meissner een beschrijving van de journalistenopleiding in Utrecht (*School voor Journalistiek*) en in Aarhus (*Deense Journalistenschool*).

Het feit dat Meissner vanuit zijn eigen theoretisch kader media en journalistiek in Nederland en in mindere mate in Denemarken beschrijft en analyseert, maakt van zijn boek méér dan een opsomming van feiten of een beschrijving van situaties. Hij werpt op alle behandelde zaken een kritische blik en levert op die manier een waardevolle en originele bijdrage aan de mediadiskussie, en de discussie over journalistenopleidingen, in Nederland.

Paul Rutten

Gust de Meyer, DE HITFABRIEK, Leuven, Uitgeverij Cabay, 1981.

Terwijl ik dit stukje schrijf, luister ik naar de LP *Clues* van de Amerikaanse zanger Robert Palmer. Nu is het niet mijn bedoeling de lezers van Massacommunicatie lastig te vallen met mijn muzikale voorkeur. Ik denk dat ze daar trouwens maar weinig boodschap aan zouden hebben. Evenmin probeer ik de regels van de nieuwe journalistiek toe te passen bij het schrijven van een recensie. In dit geval over het boekje *De Hitfabriek* van Gust de Meyer, dat als ondertitel meekreeg "Een kijkje achter de schermen van de populaire muziekindustrie".

Robert Palmer maakt als uitvoerend artiest deel uit van die muziekindustrie; Gust de Meyer geeft in zo'n 150 pagina's tekst een beschrijving van deze branche. Op systematische wijze brengt hij het proces in kaart dat voorafgaat aan het moment dat de konsument zijn nieuwgekochte LP, single of cassette afdraait op zijn audiorack.

Zijn analyse maakt eens te meer duidelijk dat alvorens de koper in de platenzaak zijn keuze maakt, er al vele malen voor hem of haar gekozen is. Wat er in de bakken staat is het resultaat van een hele reeks van technische en administratieve handelingen, artistieke en commerciële overwegingen. Daarbij zijn de subjectieve voorkeuren en uitgewogen beslissingen van de deskundigen van de muziekindustrie, die zich sieren met cryptische namen als *producer* en *A&R manager*, van doorslaggevende betekenis. De Artist and Repertoire manager spoort voor zijn maatschappij verkoopbare artiesten op en kiest het daarbij

passende repertoire. De producer zorgt voor de verpakking in de juiste sound.

De marketing-afdeling zet het talent dat de firma in huis heeft af tegen de muzikale smaak en het koopgedrag van het publiek. Zij kiest het moment waarop een single danwel een LP van een bepaalde artiest wordt uitgebracht.

Samen met de promotie-afdeling wordt een zo effectief mogelijke strategie uitgestippeld om die *release* onder de aandacht van de beoogde doelgroep te brengen. *Airplay* via de radio - met name popzenders - vormt daarbij een belangrijk promotiemiddel.

Het feit dat ik die plaat van Robert Palmer een paar maanden geleden kocht, komt niet omdat ik a priori van dat soort muziek hield, maar omdat een track ervan een hitnotering had in de top 40. Dat nummer lag lekker in het gehoor en haalde me over de hele LP te gaan beluisteren. Zo werkt dat.

Hoe het muzikale aanbod achter de schermen van de muziekindustrie precies wordt gesluist en gefilterd tot het assortiment dat uiteindelijk in de winkel ligt is bij mijn weten tot nu toe maar nauwelijks geanalyseerd. Wat dat betreft heeft de muziekbranche veel weg van een black box. Het is dan ook interessant om over de schouder van de Meyer mee te kijken.

In elk van de vijftien hoofdstukken van *De Hitfabriek* beschouwt hij een specifieke aktor of faktor in het muziekbedrijf. Niet wordt alleen ingegaan op de platenindustrie zelf maar ook op het samenspel met bijvoorbeeld de concertpromotor, de muziekuitgever en auteursvereniging. Al met al geeft de Meyer een vrij compleet beeld van het hele gatekeeping proces. Daar moet evenwel bijgezegd worden dat deze hang naar volledigheid de overzichtelijkheid niet overal ten goede komt.

Naar mijn idee had het boekje aan duidelijkheid gewonnen, wanneer er wat meer accenten waren gelegd. Met name het marketing- en promotie-aspekt (in feite toch de spil van het muziekbedrijf) blijven wat onderbelicht. Daarentegen wordt onevenredig veel aandacht besteed aan de technische kanten van de opname-studio.

Een belangrijk gemis in de studie van de Meyer is het ontbreken van elke vorm van bronvermelding. Hij verantwoordt op geen enkele manier de wijze waarop hij zijn gegevens verzamelde. Niet dat een ellenlang notenapparaat zaligmakend is. Integendeel, maar door het citeren van zijn informanten - ik neem aan dat hij een aantal interviews heeft gehouden - had het boekje aan leesbaarheid gewonnen. Aan dat laatste ontbreekt het nogal eens.

Frans Crone

GEGEVENS OMTRENT DE AUTEURS

Prof. dr. E. M. Rogers is verbonden aan het Institute for Communication Research van de Stanford University, Verenigde Staten.

Dr. T. Varis is verbonden aan het Peace Research Institute van de universiteit van Tampere, Finland.

Prof. dr. Y. Lebrun is verbonden aan de afdeling neurolinguïstiek van het academisch ziekenhuis van de Vrije Universiteit Brussel, België.

Drs. A. D. Reijnders is als wetenschappelijk onderzoeker verbonden aan het Instituut voor Massacommunicatie, K.U. Nijmegen.

C. A. F. Crone en P. W. M. Rutten zijn beide doktoraalstudent Publicistiek bij het Instituut voor Massacommunicatie, K.U. Nijmegen.

Drs. F. Crone is voorlichter bij de R.U. Utrecht en freelance publicist over jongerencultuur en informatiestromen.